

ГОДИШЕН ОТЧЕТ

НА РЕГИОНАЛЕН ИСТОРИЧЕСКИ МУЗЕЙ – ВРАЦА ЗА 2022 ГОДИНА

2022-ра година отмина под знака на несигурна икономическа, политическа и социална обстановка в страната. Тя започна с ограниченията на ковид пандемията, последвани от допълнително влошаване на икономиките в световен мащаб и заради избухналата война в Украйна, към която добавяме ескалиращата през последните шест месеца политическа криза в страната и набъбващата двуцифрена инфлация, която даде особено негативно отражение в битието на всички. Такива бяха условията и предизвикателствата с които трябваше да се справя Регионален исторически музей – Враца за да запази позициите си като водеща за страната музейна институция.

Важно обстоятелство беше разхлабването а впоследствие и премахването на ограниченията, заради ковид пандемията. Това доведе до рязко увеличение на посетителския поток към музейните експозиции, както и до възстановяване на нормалния ни работен ритъм в частта на представянето и популяризирането на културното наследство. Врачанският музей изпълни една от основните си задачи да осигури достъп до експозициите си през всички дни на годината с изключение на 31 декември и 01 януари.

Този отчет има за цел да представи изчерпателна информация за свършеното през 2022-ра година с постигнатите добри резултати, слабости или неуспехи на музейните служители в изпълнение на отговорните задачи по изучаване, опазване, представяне и популяризиране на богатото културно наследство във Врачански регион. В контекста на трудната политическа и икономическа обстановка и поради сложния ни статут като музейна институция, съобразно българското законодателство: от една страна РИМ-Враца ръководен методически от Министерството на културата с финансово обезпечение от държавния бюджет, а от друга страна административно подчинени на община Враца и дофинансирани от нея в някои дейности, може да се каже, че добре се справихме с предизвикателствата, преодолявахме трудностите и продължавахме напред. От тази особеност произлизат взаимоотношенията ни с другите държавни, общински, научни и културни институции.

Актуалната политическа и икономическа ситуация в България дава своето съществено отражение във всички аспекти на нашата работа и е свързана с осигуряване или не на нужната подкрепа от държавни, регионални и местни институции, както и от неправителствени организации, което е определящо за микроклимата, мотивацията и настроенията сред музейната колегия. Въпреки наложената несигурност заради политическата криза и инфлацията и благодарение на общите музейни усилия, констатираме продължаваща устойчивост и надграждане във финансовото подсигуриране на регионалните музеи. Това дава относителна сигурност в работата на музеите, но и илюзорна заради продължителната политическа нестабилност, чиито край не се вижда. Третата година на втория мандат от управлението в нашия град на амбициозния екип начело с кмета господин Калин Каменов, мина под знака на предпазливост, дисциплина, предвидимост и устойчивост. Въпреки несигурната политическа обстановка се запази усещането за устойчива държавна подкрепа, изразяваща се в продължаващо подобряване инфраструктурата в града. Комуникацията

с общинската администрация остана добра, което до някъде улесни взаимодействието ни при решаване на общите задачи и предизвикателства на изминалата година. Поисканото от нас като музейни специалисти на ниво институция за реализиране на различни културни или административни задачи, бе лоялно и професионално изпълнено. Взаимодействията ни със заместник кмета по КССМДТИ господин Александър Владимиров устойчиво даваха положителни резултати по отношение работата на институцията и новата стратегия за развитието на културата в града.

Първата половина на изминалата година мина под знака на стихващата пандемия която отново остави своя отпечатък при реализирането на културни събития от международен характер. За поредна година част от националните празници и международни прояви като „Нощ в музеите“ не се реализираха пълноценно.

Принципите на управление се основават на действащата нормативна уредба, която се прилага равнопоставено за всички служители. Основните изисквания към работещите в музея не са променени. Това са: откритост, коректност, толерантност, колегиалност, професионализъм, отговорност към служебните задължения, зачитане достойнството и идентичността на специалистите, демократизъм, устойчивост в поетите ангажименти, генериране на нови и оригинални идеи, подкрепа на научното израстване, защита правото на труд, професионални изяви и в резултат на постигнати резултати адекватно възнаграждение. На практика социалните придобивки, за които преди години можеше само да се мечтае са валидни за всички. Възгледите за музеите като социални институции отдавна са отречени. Изискват се резултати съобразно длъжностните характеристики на всички служители, а тези, които не спазват посочените принципи и не дават изискваните съобразно нормативната уредба резултати, не може да очакват и съответните допълнителни финансови придобивки.

Въпреки несигурната политическа и икономическа ситуация през изминалата година РИМ-Враца продължи да дава своя принос за културния напредък и социалното общуване, функционирайки като съвременен културен и научен център за акумулиране и адекватно представяне на добитата информация от дълбоката древност до съвременното в динамично променящата се технологична и социална среда. Продължихме да поддържаме засиления акцент към виртуалната комуникация с публиката, към виртуалното представяне на културните ценности и организираните събития. След края на пандемията музеят ни остана лоялен партньор в устойчивото развитие чрез опазване и социализиране на наследството, в защитата и популяризирането на културното многообразие, в предаването на научни знания, в развитието на образователната политика, ученето през целия живот, социалното обличаване с принос в икономиката на туризма, съобразно европейските изисквания. Регионален исторически музей - Враца запази позициите си като устойчива институция с идеална цел в служба на обществото и неговото развитие, достъпна за обществеността, която придобива, съхранява, изследва и представя материалното и нематериално наследство и неговата околна среда с научни, образователни и развлекателни цели.

Чрез правилно и гъвкаво менажиране доказахме, че музея може да бъде икономически участник и да допринася за създаващи приходи дейности, активно да участва в икономиката на туризма, като с продуктивни събития да допринася за качеството на живота в региона, но и с рационална стратегия относно използваните помещения и съдържащите се в тях експонати или за изнесени събития „на терен“, да генерира допълнителни приходи. Въпреки сложната политическа обстановка, въпреки двуцифрената инфлация музеят остана отворен за всички изпитващи физическия затруднения за достъп до културните ценности, включително хората в неравностойно положение, както и напълно достъпен с безплатен вход в дните на националните, регионалните и духовни празници при осигурен достъп до музейните експозиции през

363 дни в годината. Ежегодното повторение на този текст не е случайно предвид обстоятелството, че музеите в страната, създали организация за подобен целогодишен достъп до експозициите си са твърде малко.

Музеят като обществена институция, работеща в полза на хората остава наша отговорност и кауза защото продължава да е един от символите на нашия град.

Продължиха традиционно добрите и градивни отношения с Дирекция „Културно наследство” при Министерство на културата, особено при участието ни в престижни, международни прояви и проекти. Като нагледен пример е успешната реализация на поредния археологически сезон на редовни изследвания, финансиран по целевата програма за подкрепа на археологическите проучвания към министерството и спечеления проект за енергийно финансово подпомагане. Тук обаче не можем да скрием разочарованието си от Национален фонд „Култура“, чиито програми за финансиране изглежда функционират в угода на ограничен кръг „кандидатстващи организации“ със странна система за оценка на проектите. Въпреки първоначалното напрежение, породено от нерешените и натрупали се във времето финансови проблеми на музеите и наложилите се протестни действия, запазахме ползотворно сътрудничество с Областна администрация, като подкрепата и партньорството бяха двупосочни. Областна администрация Враца продължи да оказва сериозна подкрепа и да получава от нас същото по отношение на работата върху актуални за годината програми, проекти и други мероприятия. Не можем обаче нито да разберем, нито да приемем решенията на Общински съвет Враца, касаещи културните институции и в частност Регионалния музей. Става въпрос за променената Наредба за определяне и администриране на местните такси и цени на услуги и права на територията на община Враца, касаеща нов механизъм, калкулиращ „такса битови отпадъци“. Резултатът е повече от скандален: Регионален исторически музей – Враца бе обложен с въпросната такса с петкратно по-високи стойности. Ако през 2021-ва година въпросната такса беше в размер малко над 4000 лева, в резултат на тези гениални решения през 2022 година се оказа, че дължим на общинския бюджет над 20 000 лева, което е грубо нарушение на чл. 18, ал 2, т. 2 от Закона за закрила и развитие на културата. Последващите действия за компенсиране чрез Общински фонд „Култура“ или чрез дофинансирането на наши дейности, се оказаха частични и ненавременни.

Оставаме на активно изчакване относно реализацията на подготвените от Община Враца проекти с подробни КСС за ремонт на повредените къщи в двата етнографско-възрожденски комплекса. Активно изчакване защото всяка година се отделят средства от бюджета на музея за ремонт на най-заstraшените обекти, което обаче е твърде недостатъчно. След като сме оставени сами да се справяме с належащите ремонти на сградния фонд, би било редно общинския съвет да приложи **чл. 18, ал 2, т. 2 от Закона за закрила и развитие на културата** с промени в Наредбата за определяне и администриране на местните такси и цени на услуги и права на територията на община Враца така, че, дължимите от музея суми за такса „битови отпадъци“ да останат на нивата до 2021-ва година. Това би позволило да влягаме останалият финансов ресурс за ремонт на сградния фонд, който напомням е собственост на Община Враца с предоставени права за ползване на РИМ-Враца.

Продължи традиционното сътрудничество на нашите специалисти със съответните научни институти към БАН, както и с културните институции от местен, регионален и национален мащаб при изпълнение на специфичните задачи, свързани със събирателската, научно-изследователската и популяризаторската ни дейности. След края на пандемията съвместните ни дейности бързо възстановиха предишните си нива. След първото тримесечие на 2022 година констатираме рязко повишение на съвместните дейности с учебните заведения от всички нива на обучение. Заедно с проявените

активност, постоянство, инициативност, новаторство и изобретателност от някои колеги, тези нива на сътрудничество дадоха много добри резултати. Постигнатото, особено при взаимодействието с младите хора, показва, че това е правилния път, който трябва да бъде следван със същата устойчивост и ще има пълната подкрепа от ръководството на музея.

Партньорството ни с Областна дирекция на МВР – Враца и Районните управления в региона се определяше от работата по опазване на културното наследство в област Враца и Северозападна България в специфична културна, правна и икономическа среда при променяща се нормативна уредба. Александра Петрова и Йоана Нанкова активно сътрудничеха по изготвяне на експертни становища на иззети незаконни движими културни ценности, както и по отношение на посегателства над недвижими такива.

Сигнално-охранителна защита на музея не претърпя промяна спрямо предходната година. Фирма БАТ СОТ ЕООД продължи успешното осъществяване на електронната охрана. С нея запазваме много добри професионални и партньорски отношения. Високо ценим техниците им за тяхната отзивчивост и компетентност при реализиране на денонощната електронна охрана. За трета година физическата охрана на музея се изпълнява от фирма СИТИ ООД, чиито служители стриктно спазваха задълженията си. При това добро и отговорно сътрудничество с частните охранителни фирми, продължавам да констатирам липсата на всякаква правна логика относно електронната защита на музея, съхраняващ и опазващ ценности към „държавния музеен фонд“ (б.а., цитат от Закона за културното наследство) да са поети само от *частни* фирми, без никакво държавно участие. Благодарни сме на частните фирми с които работим за коректното и професионално изпълнение на нелеката задача и отговорност по охрана на културното наследство в музея.

В тази връзка продължиха да функционират и да се надграждат системите за видеонаблюдение в двата музейни сектора. Компетентната им поддръжка и безотказна работа осигури допълнителна сигурност в Централната сграда на музея и в ЕВК „Св. Софроний Врачански“. Ситуацията с пожаро-известителната техника в Централната сграда на музея остана без промяна. Тя функционира добре, въпреки някои недостатъци.

Макар и с намалени темпове продължиха традиционните ни контакти с представители на Търговско-промишлена палата Враца, на Природен парк „Врачански балкан“, на неправителствените организации, на частния сектор, на бизнеса (Ротари клуб) и на финансовите институции. Реализираха се някои отдавна планирани, но отложени заради пандемията инициативи и събития. Активно продължихме сътрудничеството си с Младежки дом – Враца и с Младежки център-Враца, чрез което за поредна година демонстрирахме своята отвореност за всякакъв тип инициативи обвърнати към хората от всички възрасти. Запазихме традиционното си сътрудничество със сродни музейни институции, училища, детски градини и читалища. Това са НАИМ-БАН, ИМ-Велинград; НИМ, ИМ-Батак, РИМ-Плевен, РИМ-Видин, РИМ-Монтана, ИМ-Оряхово, Градска художествена галерия–Мездра, Софийска градска художествена галерия, Софийски университет „Свети Климент Охридски“, Народно читалище „Никола Вапцаров“ град Криводол, СУ „Козма Тричков“ - Враца, ПМГ „Акад. Иван Ценов“ – Враца; ИОУ „Васил Левски“ СУ „Христо Ботев“ – Враца, СУ „Отец Паисий“ - Враца и ПЕГ „Йоан Екзарх“ – Враца; СУ „Васил Кънчов“; народно читалище „Фар 1930“ в село Паволче; народно читалище „Развитие 1869“ град Враца; Северозападната задруга на майсторите на стари занаяти град Враца и сдружение „Авитохол“; хlebна къща „Кулинарен историк“ в град Копривщица и фондация „Америка за България“.

Отзивчиво домакинствахме на прояви свързани с културни и обществени събития. Това са постерна изложба на РИМ-Варна посветена на 50-та годишнина от откриването на Варненския халколитен некропол; представяне книгата „Въпрос на гледна точка“ на Стойчо Керев; раздаване дипломи на 101-во СУ град София; Детска музикална школа с

ръководител Олга Младенова; Езикова школа „Аванс“; предизборни срещи; представяне на творби от пленера „Врачанска есен“ 2022 на училище „отец Паисий“; представяне на алманах „Под лъчите на слънцето“; фестивал на сдружение „Врачански къщи“; фестивал на НПО „Враца опън“; представяне на книга за историята на Врачанската епархия с автор д-р Мирослав Ангелов и гостуващата изложба "Лечебницата в античността и средновековието" на Националния антропологичен музей към БАН

Гостувахме с наши експонати на НАИМ-БАН град София на временната изложба „Доспехите на тракийските войни“; временна изложба „Сабята на Христо Ботев“ в РИМ-Хасково и Мобилната ни изложба „Престилчена феерия“ в Младежки дом-Враца.

През 2022 година **щатът** на музея претърпя промяна както по отношение на щатните бройки, така и в личния състав. С постановление № 81 на Министерски съвет от 09.05.2022 г за одобряване на допълнителни разходи/трансфери, в сила от 01.06.2022 година бяха отпуснати допълнителни средства за финансова подкрепа на музеите и художествените галерии с регионален характер, включително възнагажденията на персонала. В резултат на това РИМ-Враца получи две допълнителни щатни бройки с което щатът ни по длъжности достигна 30 броя. Промените в личния състав се изразиха в няколко аспекта. От 17 януари за около шест месеца бе назначена Здравка Николова в отдел „Археология“, която даде своя принос за актуализиране на беседите и анотациите на някои от експозиционните пространства. На 01 ноември Доротея Владова бе освободена от длъжността информатор поради преместване на друга работа. Тази длъжност своевременно бе заета от Десислава Петкова, на която пожелавам успешна работа с посетителите и вътрешно удовлетворение от постигнатите резултати. От 07 септември отдел „Нова история“ беше подсилен с назначаването на опитната преподавателка по история Мая Антова. Убеден съм, че със своите натрупани опит и професионализъм тя ще даде съществен принос в събирателската, изследователската и експозиционна работа на отдела.

Известно облекчение получихме с назначаването (макар и временно) по програма на Агенцията по заетостта за хигиенисти и поддръжка на Цветана Тодорова в централната сграда на музея, Людмил Романов и Цветан Иванов в ЕВК „Св. Софроний Врачански“, за което благодарим!

Работата на музейната институция е в пряка зависимост от наличните финансови средства като балансираност в приходите и разходите, определени от **бюджета** на РИМ-Враца. *В изпълнение на Правилника за вътрешния ред и работата на РИМ-Враца, регламентиращ спазване принципите за добро финансово управление и прозрачност на публичните средства, както и за управлението и разходването им по законосъобразен, икономичен и ефективен начин, анализът на финансовата част в настоящия доклад е представен в подробен и изчерпателен вид.*

Бюджетът на РИМ – Враца през 2022 г. се базира на Решение № 50 на МС за приемане на стандарти, за делегираните от държавата дейности с натурални стойности, изменен с Решение № 196 от 04.04.2022 г. и ПМС № 81 от 09.05.2022 година за одобряване на допълнителни разходи / трансфери за 2022 година за финансова подкрепа на музеите и художествените галерии с регионален характер - до 50% на стойностните показатели на стандартите, включително за възнагаждения на персонала, в сила от 01.04.2022 година – 25008 лв в сравнение с този за периода 01.01-31.03.2022 г. - 18321 лв, което е увеличение с 13,65%.

Допълнителният стандарт за закрити площи е фиксиран на 36150 лева през 2021 година и увеличен на 43380 лв през 2022 година, което е ръст на увеличението с 12%.

Окончателно с Решение № 594 от 29.03.2022 г., началният план на Бюджет 2022 година за държавни дейности достигна общ размер 697813 лв., в т. ч. 633534 лв. –

държавен план; дофинансиране на държавни дейности – 20000 лв., и стопанска дейност в размер на 35000 лв, което възлиза на общата сума 619590 лв. В сравнение с Годишния план на Бюджет 2021 година е установен ръст в размер на 10,22 %.

Минималната работна заплата през 2021 г, спрямо 2020 г е увеличена с 10,1% - и достига 650 лв. Планираното увеличение на МРЗ през 2022 г е с 10,92 % или – 710 лв. Реалното увеличение на МРЗ в музея през 2022 година е в размер на 820 лв, или бележи ръст в размер на 11,55%, спрямо тази за страната.

През 2021 година средната брутна работна заплата (СБРЗ) в музея е в размер на 1065 лв. Към 01.04.2022 г тя се увеличи с 10,64% или достигна в размер на 1133 лв. Последва ново увеличение на СБРЗ към 01.06.2022 г. с 11,9% и тя достигна 1350 лв. В сравнение със СБРЗ през 2021 г, увеличението ѝ през 2022 г е с 12,68%.

Въпреки увеличението на стандартите за делегираните от държавата дейности с натурални стойности не може да се разреши проблема, касаещ недостига на финансови средства за пълноценна работа на музея, предвид огромните открити площи и пространства, които РИМ – Враца обслужва и поддържа.

Наложеният ни разход за такса битови отпадъци, който е в реално противоречие със Закона за закрила и развитие на културата и през 2022 година остана непроменен.

Тук отново известна подкрепа оказа Община Враца, която реализира дофинансиране в размер на 20000 лв, която сума в годините назад остава непроменена.

Във връзка с финансовата подкрепа по програма „Едногодишна целева субсидия за подпомагане на дейността на държавни, общински и регионални институти“ – Договор СФ160-135/17.11.2021г., и чл.29 от Правилата за устройството и дейността на НФ „Култура“, на РИМ Враца бе предоставена едногодишна целева субсидия в размер на 15060.97 лв за компенсиране на част от вече заплатените разходи за електрическа енергия през финансовата 2021 г.

През 2022 година целевата едногодишна подкрепа на НФ „Култура“ е в размер 17012.28 лв, което е увеличение с 11.3 %.

Благодарение на дисциплинираната фискална политика и стриктен контрол на разходите през изминалата 2022 финансова година, бюджета на музея остана балансиран и изпълнен със значителни икономии при пълноценно реализирани дейности, видно от приложената таблица, съставена по данни на отдел „Счетоводство“ (*Иванка Станиславова и Маргарита Стоянова*), относно касовото изпълнение на приходите и разходите на РИМ – Враца през 2021 и 2022 години.

СРАВНИТЕЛНА СПРАВКА ЗА КАСОВОТО ИЗПЪЛНЕНИЕ НА ПРИХОДИТЕ И РАЗХОДИТЕ ПРЕЗ 2021 г. и 2022 г.

№	НАИМЕНОВАНИЕ	2021г.	2022 г.	%	ОЦЕНКА
	I.ПРИХОДИ ОБЩО в т.ч.	675350	892253	13.21	увеличение
1.	От трансфери – общо	606883	738134	12.16	увеличение
	В т. ч. от проекти с МК	42039	45012		
2.	Всичко собствени приходи	68467	154119	22.51	увеличение
2.1	Преходен остатък	36780	84208	228.9	увеличение
2.2	От дофинансиране Община Враца	20000	20000	-	увеличение
2.3	Приходи от продажби и услуги	41754	48358	11.58	увеличение
2.4	П-ди от застраховат. обезщетения	6713	1503	44.66	намаление
2.5	Дарение	0	50		
№	НАИМЕНОВАНИЕ	2021г.	2022 г.	%	ОЦЕНКА
	II.РАЗХОДИ	638570	808045	12.66	увеличение
1.	Работни заплати	338840	422486	12.47	увеличение

2.	Възнаграждения по договори	37445	38020	10.15	увеличение
3.	Обезщетения, болнични, СБКО	22419	16217	13.82	намаление
4.	Осигурителни вноски	67494	83983	12.44	увеличение
5.	ИЗДРЪЖКА в т. ч.	162702	215864	13.27	увеличение
5.1	Работно облекло	10800	12150	1.13	увеличение
5.2	Материали, в т. ч. COVID19	8664	22381	25.83	увеличение
5.3	Разходи за ел. енергия и вода	34228	53225	15.55	увеличение
5.4	Р-ди за охрана и др. външни у-ги	74993	80157	10.69	увеличение
5.5	Разходи за текущ ремонт	22102	36593	16.56	увеличение
5.6	Р-ди за командировки в страната	8833	8151	1.08	намаление
5.7	Разходи за застраховки на ДМА	3082	3207	1.04	увеличение
6.	Общински такси и данъци	6150	20782	33.79	увеличение
7.	Членски внос – Сдружение музеите	220	220	0	-
8.	Р-ди за ДМА	3300	10473	31.74	увеличение

ПРЕХОДЕН ОСТАТЪК ЗА 2023 г. – общо 84208 лв., в т. ч. Държавна дейност – 84206 лв. и Общинска дейност - 2 лв.

Данните от финансовата справка показват увеличение на приходите с 13.21%, спрямо изминалата финансова 2021 г., което е в резултат от увеличени единен стандарт на издръжка, увеличени собствени приходи, приходи от застрахователни обезщетения и проекти към Министерство на културата.

Основните източници за доброто финансово състояние са приходите от договори за редовни археологически проучвания, приходи от продажби и услуги, които бележат ръст с 11.58% в сравнение с финансовите резултати от 2021 година, приходи от застрахователни обезщетения, приходи от Целева програма за подкрепа на археологически проучвания към Министерство на културата, приходи от едногодишна целева субсидия в размер на 17012,28 лв. за компенсиране на част от вече заплатените разходи за електрическа енергия през финансовата 2022 година.

Разходната част на финансовата 2022 година също е увеличена с 12.66%, в сравнение с финансовите резултати през 2021 година. Най-голям дял в разходите през 2022 година заемат тези за работни заплати, осигурителните вноски и обезщетенията, следвани от разходите за охрана и външни услуги, разходи за електрическа енергия и вода и текущ ремонт.

Работещите по трудови правоотношения в музея, получиха ДМС в резултат на икономия на средства от фонд Работна заплата, както и заложените средства за ДТВ, съгласно Колективен трудов договор.

В резултат на добрата финансова политика бяха реализирани следните текущи ремонти:

- ремонтни дейности и хидроизолация на част от покривите на Централната сграда;
- ремонт и профилактика на влагоабсорбатори във фондохранилищата.
- на основание финансова подкрепа в размер на 3000 лв от Община Враца и с финансови средства от бюджета на РИМ се изготви Каталог Тракийско сребърно съкровище от Рогозен посветен на 35-та годишнина от откриването му;
- с цел подобряване условията на труд бяха извършени текущи ремонти на електрически табла в ЕВК;
- извършени са подобрения и надграждания на системата на видеонаблюдението в музея: в Централната сграда и Етнографския музей, включващи подмяна и монтаж на видео камери;

- извършени са ремонт на тоалетни чинии и поставяне PVC казанчета в ЕВК и козметичен ремонт на фасадата и покривната част на къщата-музей „Иван Замбин“;

- извършени са крайно необходимите изработка и монтаж на парапет на входа на Централната сграда на музея.

Закупени бяха дълготрайни активи в размер на 10473 лв., в т. ч. компютърни конфигурации; експозиционна витрина; влагоабсорбатори и климатична система. Причината за постигнатите добри резултати в музея е балансираната и гъвкава финансова политика при инвестиране в по-добър стандарт, социална среда и техническо обезпечаване при опазване на държавните културни ценности.

С подкрепата на колегите Мая Антова, Валентина Любомирова и Нели Стоянова бе изготвен и издаден юбилеен календар за 2023 година, посветен на 70-та годишнина от създаването на Окръжен исторически музей - Враца.

Устойчиво и коректно се развиват търговските ни взаимоотношения, благодарение на стриктно спазваните договори с фирмите „Трежър“ ООД, „Камея груп“ ООД, „Зографов и С-ИЕ“, ЕТ „Бончо Тодоров“, „Уникарт“ ООД, „Рейнбоу“ ЕООД, издателство „Българи“ „Дино Арт“ ЕООД-София, „ГЕРМА 2002“ ЕООД и „ИК ПАН“ ООД и др. относно възпроизвеждането на културни ценности в предмети с търговско предназначение. Наблюдава се разнообразяване с нови асортименти. Този фактор, както и увеличените посещения на музея след края на пандемията, закономерно доведе до повишение обемът на стокооборот.

През изминалата година са реализирани козметични *ремонт*и, фокусирани към продължаване усилията ни за профилактика, поддръжка и обновяване на музейните експозиции. В Централната сграда поетапно са модернизирани електрическите системи в административния блок и част от експозиционните пространства, където се проявиха познанията и професионализмът на електро техника ни *Пламен Томов*.

Стартира очакваният основен ремонт на зала „Тракийски съкровища – традиционно златарство във Враца и региона“ с пълната финансова подкрепа на фондация „Америка за България“. Залата претърпя пълна трансформация като интериор и оборудване. Монтирани са съвременни витрини съобразно последните технологични изисквания. Интериорният проект е създаден и изпълнен от фирма „Ателие 3“, витрините и оборудването към тях са дело на фирми „ИЗИ ПРОЖЕКТС ЕООД“ и „MEYVAERT“.

Съобразно изискванията на Колективния трудов договор, на Вътрешните правила за организация на работната заплата и други възнаграждения на персонала, както и в съответствие с чл. 154 и чл. 262, ал.1, т 3 от Кодекса на труда продължихме политиката за подобряване социалните условия на работещите в музея. И през 2022 година продължи т.нар „социален феномен“ с осигуряване на допълнително трудово възнаграждение на работещите в Регионален исторически музей – Враца за действително положен труд на дежурните екипи съгласно тримесечните графици, утвърдени със Заповед на директора на музея през дните на официалните празници на Република България, наред с разпределянето на парични средства за закупуване на очила за работа с видеодисплей (3450 лв), на допълнително трудово възнаграждение по случай Денят на народните будители (5400 лв.), на работно облекло в размер на 12150 лв – на човек по 450 лв (при 425 лв през 2021 г), а преди коледните празници, средства за допълнително материално стимулиране в общ размер на 30780 лв, разпределени според покритите критерии на всеки служител и работник в РИМ-Враца, (при 17980 лв през 2021 г). Тези данни показват от една страна стриктно спазване на финансовата дисциплина, особено по отношение фонд „работна заплата“, а от друга страна при пълно съобразяване с нормативната уредба, регламентираща професионалното, лоялното и коректно отношение към трудовите задължения и музейната институция, устойчива политика за

повишаване стандарта на работещите в РИМ-Враца въпреки галопиращата инфлация, политическа и енергийна кризи.

В края на изминалата година беше закупен климатик за фондохранилище „Живопис“ при Художествената галерия, който замени повреденото старо устройство.

Отчетът на РИМ–Враца за изтеклата 2022 година се базира на предоставените от завеждащ отделите и от отделни уредници отчети. Систематизацията и пълнотата в представянето на реализираните дейности и събития са основни изисквания за изготвяне на коректен и изчерпателен отчет. При детайлното отчитане на дейностите се доверяваме на коректността на представените от колегите отчети. Като цяло основното заключение е, че заложените в плана ключови и важни дейности са успешно реализирани въпреки неблагоприятните икономически и политически обстоятелства, за което поздравявам колегията.

Средствата, отпуснати и изразходени за **командировки** в бюджета за 2020 година, възлизаха на 8151 лв (при 8833 през 2021 г; 8628 лв през 2020 г и 6198 лв през 2019 г). В посочената цифра са включени освен командировъчните разходи за теренните археологически проучвания, за участия в отчети, конференции и други. Вижда се известно намаление на този разход спрямо предходната година. Този разход е мерило за нашата активност в събирателската и научно-изследователската дейности, извършвани от археолозите, уредниците и директора. В това отношение има какво да се изисква, защото аргумента за недостатъчни средства е несъстоятелен.

Теренните проучвания, събирателската дейност, работата в библиотеки и архиви остават основни дейности на музея. Те традиционно гарантират регулярно обогатяване на фондовете и резултатна научно-изследователска работа, даваща ценни открития и свързана с тях информация.

Археолозите продължиха изследователската си дейност в региона с реализиране на редовни и спасителни археологически проучвания на териториите на Врачанска община и на съседни общини. Това са *Георги Ганецовски, Александра Петрова и доц. д-р Нарцис Торбов* който вече не част от музейния екип, но очаквано реализира археологически разкопки в полза на музея. Продължи ползотворното ни сътрудничество със съседните ни музеи, на които оказвахме при необходимост методическа подкрепа. През 2022-ра година се запази устойчивото финансиране на археологически проучвания от община Враца в непроменен размер от 20 000 лв, като дофинансиране към бюджета ни. Както споменах беше осигурено допълнителното финансиране на археологическите проучвания от страна на държавния бюджет чрез спечелен проект по Целевата програма за подкрепа на археологическите изследвания при Министерство на културата в размер на 28 000 лв (при 28 700 лв през 2021 г; 46 635 лв през 2020 г; 28 000 лв през 2019 г; 27 000 през 2018 г и 22 000 през 2017 г), което е съотносимо с оползотворените средства през предходната и 2020-та години. Така средствата за археологически проучвания през 2022 година бяха разпределени, както следва: за обект Градище, край Враца (10 000 лв, дофинансиране от Община Враца), за обект Оходен-Валоба (10 000 лв, дофинансиране от община Враца и 28 000 лв по спечелен проект към МК) и за геофизично проучване на античен обект около Копана могила край село Горно Пещене (2000 лв - възстановен преходен остатък на Музея от Община Враца). Археологическите издирвания и наблюдения през 2022 година бяха обезпечени изцяло от РИМ-Враца. Реализирани бяха и спасителни изследователски проекти с осигурено финансиране от друга изследователска институция във връзка с мащабни инфраструктурни, инвестиционни намерения. Археологическите находки и научна документация от тях остават в РИМ-Враца. Представяме ги, както следва:

А. Раннонеолитно селище и обреден център в м. „Валоба“ край село Оходен с ръководител Георги Ганецовски.

През 2022 година проучванията на раннонеолитното селище и обреден център Оходен-Валоба се реализират за двадесет и първи археологически сезон. Те са проведени на два етапа през периода от 28 юни до 08 октомври 2022 година, концентрирани главно в сектор „юг“, върху обща площ от 120 кв.м в рамките на 47 работни дни.

В екипа са включени още д-р Вивиана Митева – заместник ръководител и Ивайло Енчев – специалист по фотограмметрия. В проучванията традиционно са ангажирани 7 работници от Враца, селата Оходен и Баница.

Основната цел на експедицията е проследяване на палеоекологичните процеси довели до появата на производяща икономика в региона, до миграционните процеси и измененията в топографията на селищата, на жилищната и обредната архитектура през първите столетия на новокаменната епоха в контекста на развитието на човешките общности в Европейския Югоизток през VII-VI хилядолетия ВС.

В методическо отношение работата премина чрез поетапно разкопаване на тънки механични пластове с дебелина до 8-10 см с разчистване на археологическите материали, фотограмметрично заснемане и тримерното им демонтиране с точни координати. Това позволява изчерпателно документиране на теренната информация, както и ясна представа за пространственото им разпределение във вертикален и хоризонтален план.

През 2022 година продължи изследването на **структура 15**. Тя е разположена северно от структура 15а, чието проучване приключи през 2021 година. Установи се, че структура 15а частично застъпва структура 15. Ясно се очертава вкопаната част на структурата, която има овална форма и заема площ от около 10,5 кв.м. В дълбочина са регистрирани още пет обредни огнища, разположени в суперпозиция със среден диаметър около 50 см. Седиментът в тях е сиво-пепеляв и е наситен с керамични фрагменти от етап Оходен 1, животински кости, черупки на миди и многобройни камъни, покрити с дебел слой налепи. Установи се, че камъните произхождат от разрушени стенички, ограждащи части от огнищата. В два участъка са документиран запазени на място подредени камъни в два реда. Калциралата от водните заливания на обекта пепел се е „циментирала“, което затруднява проучването в дълбочина. До огнище № 2 се попадна на депониран рог от елен и кости на диво прасе.

Започна проучване на новорегистрирана вкопана **структура 21** с разкопаване на два квадрата М9 и N9 върху обща площ от 50 кв.м. Разкопани са пласт от ниво на запълване на структурата, като е достигнато горното ѝ ниво на вкопаване. Локализиран са източната и северозападна граници на нейното вкопаване в льосовия седимент. През 2021 година в съседните квадрати М10-N10 е проучена северната периферия на структурата, номерирана като структури 20а и 19. Стана ясно, че тези две вкопавания са част от една структура, чиято същинска площ се проучва през настоящия археологически сезон. За недопускане на объркване тя е обозначена с номер 21. Според намерените керамичен материал, животински кости, кремъчни артефакти и опалени мазилки можем да предположим, че структурата е имала жилищни функции. Общата площ на вкопаната част е около 48 кв.м. В северната ѝ периферия са документиран останките на отоплително съоръжение с правоъгълна форма и размери 1,2/1,0 м. Около него се откриват части от дебелостен съд-хранилище, кухненска и трапезна керамика, отнасяща се към етап Оходен 2. Откриват се и единични керамични фрагменти от по-ранния етап Оходен 1. Южната граница на структурата не е изяснена тъй като излиза извън очертаванията на проучваните квадрати.

Открити са многобройни кремъчни артефакти (ядра, пластини с излъскване, стъргалки, свредели и ретуширани отломъци), оръдия от обсидиан, две керамични антропоморфни фигурки, керамични тежести и счупени на място керамични съдове.

Западно от структури 20 и 21 е разкопан един квадрат обозначен като Q10 с площ от 25 кв.м с цел да се проследи развитието на селището в тази посока. В северозападния ъгъл на квадрата се попадна на концентрация от опалени мазилки, керамични фрагменти и кремъчни артефакти, индикиращи разположена в североизточна спрямо квадрата посока, непроучена структура. Много твърдия глинест седимент в този участък наложи окончателното проучване в дълбочина на този квадрат да бъде отложено за следващия археологически сезон.

В сектор север (квадрат M23) е разкопан **сондаж с номер 21**. Поставената цел тук е да се провери наличието на културни отложения от ранния неолит и евентуално на такива от преднеолитните периоди, както и да се потърси северозападната граница на обекта. Регистриран е пласт от ранния неолит, съдържащ силно фрагментирана керамика, единични кремъчни артефакти и каменни изделия. Следи от структура не са установени, което дава основание да се предположи, че северозападната граница на обекта се намира в този участък. Открити са над 80 ДКЦ, вписани в полевата инвентарна книга.

Б. Спасително археологическо проучване на обект 4 в участъка на км 162+960 до км 163+080 по трасето на път I-1 (E79) Мездра-Ботевград, землище на село Дърманци, община Мездра с ръководител *Георги Ганецовски*.

Обектът е регистриран при спасителни археологически проучвания – наблюдения ръководени от д-р Вивиана Митева, като е установена обща площ от 20,244 дка.

Спасителните археологически проучвания стартираха на 10 октомври, като бяха съсредоточени в сектор „А”, разположен западно от сега действащата пътна артерия. Установен е много плътен глинест седимент с примеси от пясък, който при сухо време силно затрудняваше изкопните археологически дейности. Това наложи включване на земекопна техника съобразно предвидената археологическа методика. С нея са разкопани пет сондажа по протежение на квадратите в най-широката част на обекта с ширина 2,5 м и дебелина на отнетия пласт от 0,5-0,6 м. След локализиране на първите структури в посочения участък работата със земекопна техника продължи напречно на сервитута на трасето с отнемане на орницата и горната част на запечатващия седимент до локализиране на нови структури съобразно концентрациите на археологически материал. В незамърсената западна част на проучвания сектор е извършено геофизическо проучване, което указва наличие на няколко сравнително точно локализиращи аномалии.

За периода 10.10.2022 г – 30.11.2022 г е разкопана обща площ от 9 500 кв.м. През този начален етап от проучванията се попадна на 25 вкопани археологически структури, датиращи към *ранножелязната и римската епохи*. Някои от тях все още нямат ясен хронологичен контекст а съоръженията със сигурна хронологическа принадлежност към *римската епоха* са структури №№ 3; 16 и 18. Характерна особеност за ямите в този обект е отликата на запълнителя им спрямо околния терен само с един нюанс на кафявото, който се забелязва след равномерно намокряне.

Структурите от *ранножелязната епоха* са преобладаващи. Те представляват вкопани в древния терен ями с овални или кръгли отвори. В запълващия седимент на повечето от тях има видими следи от огън, което е индикация за вероятното им обредно предназначение. Някои ями са плитко вкопани в глинесто-песъкливия седимент с около 30 см и съдържат ограничен брой археологически материали (камъни, опалени мазилки и керамични фрагменти). Други са вкопани значително по-дълбоко с 0,5 до 1,1 м в древния терен. Те имат своеобразна „запечатка” от камъни или опалени глинени мазилки с оформен перваз и загладена страна подобно на есхари. В запълнителя на тези структури

се откриват още керамични фрагменти, камъни и силно корозирали предмети от желязо. Установи се, че ямите са групирани по три - четири в определени участъци. Особено впечатление правят структура 15, която има начупена, лежаща на 30 см над дъното на ямата, опалена глинена платформа с фрагментирани керамични съдове върху нея; структура 4, която е плътно запълнена с натрошени опалени мазилки със загладена страна и структура 6, в чиито запълнител се попадна на човешки костни останки от по-късен период – вероятно нарушение. Най-близкия паралел на тези вкопани структури са ямите от височината Багачина край село Сталийска Махала, обл. Монтана.

Структурите от римската епоха са три, като две от тях са разрушени и се локализируют според разнесената концентрация на археологически материали. За сега западно от линията на структури 12; 14 и 22 не се откриват други археологически съоръжения.

Най-интересните находки са средновековен бронзов пръстен с гравирани орел в хералдическа поза, меден пръстен от късното средновековие, кремъчен връх за стрела, каменен диск; части от железни верижки и желязна кука и част от оръдие от желязо (обр. 23).

Поради напредналия есенно-зимен сезон и влошените климатични условия за работа на открито, спасителните археологически проучвания временно са прекъснати за периода от 01 декември 2022 г до 30 март 2023 година. Очаква се подновяване на изследванията от 01 април 2023 година.

В. Спасително археологическо проучване на Обект 5 от км 174+060 до км 174+090 от трасето на инфраструктурен обект: Път I-1 (E-79) „Мездра-Ботевград“, Лот 2 в землището на село Люти дол, община Мездра, област Враца. Осъществено е в периода от 15 октомври до 03 декември 2022 година от археологически екип с ръководител *Александра Петрова* (РИМ-Враца) и зам.-ръководител гл. ас. д-р Мария Христова-Пенкова (ИЕМПАМ-БАН, София) с финансиране по договор между НАИМ-БАН и АПИ. Реставрацията и консервацията на придобития керамичен материал е осъществявана съевременно в реставрационното ателие на РИМ-Враца от Галина Томова. Намерените монети и фрагменти от тъкан се почистват и реставрират в лабораторията на НАИМ-БАН от Петя Пенкова. Нумизматичният материал е определен от Румен Иванов (Музей на медицината-Пловдив). В работата на терен са ангажирани 57 работника от гр. Враца, с. Рогозен и с. Михайлово, общ. Хайредин. Обектът се намира на 1,200 км ЮЗ по права линия от центъра на с. Люти дол. Преди началото на проучването, в следствие на изкопни дейности по строежа на пътя почвената покривка е напълно отнета или е нарушена и натрупана под формата на обратен насип в рамките на проучваната площ. Така например, в централната част на предвидената за проучване площ, културният пласт е отнет до материк, за да бъде оформен път за преминаването на камиони и тежка верижна техника западно от обекта по трасето на пътя. Той разделя обекта на два сектора – южен и северен. В така оформените от строителите профили на двата сектора, ясно се проследява стратиграфията на терена. Фактът, че ЦР 1 е на н. в. 403,43 м, като същевременно лежи върху насипаната и оформена площадка, част от трасето на пътя, показва, че строителните намеси в обекта са разрушили голяма част от културния пласт. В южния сектор, западната линия квадрати (F10-F12) са заети от обратен насип, в който се откриват разнесени единични фрагменти керамика от Късната античност, малко въглени и горяла пръст. Разглеждайки профила, южно от трасето на пътя се вижда, че здравият терен в този участък е на н. в. 404,74 м, като представлява материкова жълта глинеста пръст, залягаща върху надматериковия пласт в варовикови включвания. В северния сектор, периферните участъци, граничещи с пътя и строителните площадки на И и З са заети с обратни насипи, в които се открива малко количество керамика от Преходния период

между енеолита и бронзовата епоха, от Късната античност и османския период. Дебелината на обратния насип варира от 0,20 до 0,90 м – напр. в кв. Първата находка от обекта - двойна брадва-жезъл от Преходния период, също произхожда от насип пласт, регистриран на н. в. 406 м, като здравият терен е достигната на н. в. 405,34 м. По приблизителни изчисления площта на обекта, която е компрометирана преди проучването възлиза на 731 кв. м. В участъците, в които няма подобни нарушения е установено, че дебелината на запазения културен пласт е около 0,40 – 0,50 м. Общата площ за проучване, определена от комисията по чл. 160 от ЗКН, която попада в сервитута на пътя е 2106,80 кв. м. Върху нея е заложена план-квадратна мрежа от квадрати с размери 5 x 5 м, ориентирана по световните посоки. За проследяване и документиране на културните напластявания през площта на обекта са заложени три контролни профила. Културните напластявания са отнемани, чрез изкопи на ръка и със земекопна техника под археологическо наблюдение. В сектор Юг е проучена площ от близо 750 кв. м, в сектор Север – 625 кв. м., т.е. общо 1 375 кв. м.

Проучването в сектор Юг установи, че изкопните дейности преди началото на проучването са нарушили до голяма степен регистрираните там структури, като гроб № 1, от който на терен е запазена само тилна част от черепна кутия. Разчистените необработени камъни в кв. I9, I10 и J10 (порода варовик, бигор и един къс плочест жълт пясъчник) в същия сектор, които оформят ограждения подобни на тези около гробните съоръжения в проучения през 2021 година некропол с кремация от Римската епоха в непосредствена близост до обект 5 не са свързани със структури с археологически характер. Вероятно те са свлечени по склона от юг, в следствие на естествените ерозионни процеси и човешката дейност. Запълнителят на проучената в кв. I10 негативна структура (яма) е с оскъдно количество въглени, слабо отухляване и керамични фрагменти, характерни за Античността. В този сектор бе достигнат жълтият глинест стерил на н. в. 407,71 м без да бъдат намерени други структури с археологически характер и без да бъдат намерени археологически материали.

В Сектор Север е локализирана хронологически най-ранната структура, проучена в рамките на обекта, ситуирана в рамките на квадрати G4, G5, и G6. Представлява струпване на късове от отухлена мазилка, камъни и керамични фрагменти. Тази концентрация на материали има линейна форма и следва естествения наклон на терена от Ю към С. Тя заляга директно върху надматериковия пласт от глинест седимент с жълт цвят и дребни варовикови включвания. Те биха могли да бъдат свързани с нелокализирана жилищна структура, датираща по намерените материали – керамика с голямо количество кварцов примес в тестото и характерни шайбовидни дръжки, кремъчно ядро и кремъчни оръдия на труда в преходния период от енеолита към бронзовата епоха (IV – III хил.пр.Хр.). Направеният разрез с посока С-Ю на това керамично струпване разкри, че то не е вкопано, както е характерно за жилищната архитектура за периода, а заляга върху надматериковия пласт с варовикови включвания, което потвърждава по-скоро интерпретацията за разнесени материали в следствие на ерозионни геологични процеси, за които свидетелства и пластът със специфични глинести сферични зърна с черен цвят, отложен около нея. Според намерените в нея материали, *структура 1* е синхронна със съществуващото в близост селище в м. Джугера при с. Ребърково (Георгиева, П. Проучвания на селище от преходния период от енеолита към бронзовата епоха при с. Ребърково, Врачанско. – В: Археология, 1994, кн. 1, 9-26). В северния сектор са проучени и четири ями, съдържащи оскъдно количество материали. *Яма № 1* в кв. H5 се датира в периода на Късната античност по откритата в нея цинта от желязо, освен която е намерено и малко количество керамични фрагменти от периода. Интерес представлява негативна структура, обозначена, като *яма № 4* в кв. G5, в която не се намериха археологически материали, а поставените на дъното ѝ камъни насочват към

евентуална функция, като дупка за носещ стълб. Яма № 2 в кв. Е4 е нарушила по-ранния от нея гроб № 2, като в нейния запълнител бяха намерени фрагменти от човешки череп. Тя е датирана в османския период (не по-рано от XVIII в.). В рамките на двата сектора на обект 5 бяха локализирани, проучени и документирани общо четири гроба. Гроб № 1 е локализиран в сектор Юг, кв. J10. Той е разрушен преди проучването до степен, че на терен се документира единствено запазена на място тилната част от черепната кутия и малко разпилени и обезличени фрагменти от човешки костни останки на повърхността. Не бе възможно да се съберат данни за гробното съоръжение и погребалния обред. Гробове №№ 2-4 са разположени в северната част на сектор Север, в кв. Е3, Е4, F3 и F4. Гробните съоръжения представляват ями с неправилна правоъгълна форма и заоблени ъгли, вкопани в материковия терен с дълбочина около 0,45м. Плиткото вкопаване може да отдадем на две причини – твърдия материков терен, изобилстващ с варовикови включвания или на по-ранните намеси от страна на строителите, описани по-горе. Гробните ями са разположени в редица по оста И-З, като не се наблюдава нарушаване или засягане помежду им, което потвърждава тяхната синхронност. Покойниците са положени по гръб с глава в ЮИ край на ямата, с изпънати долни крайници. Според теренните ни наблюдения, погребаният в гроб № 4 е положен пристегнат в саван, така че десният му горен крайник лежи изпънат до тялото, а костите на китката се намериха под дясното крило на таза; левият горен крайник е свит в лакътната става и предмишницата лежи върху прешлените от поясния дял. От скелета в гроб № 3 има запазен ляв горен крайник, изпънат до тялото, а костите на десния горен крайник липсват. Част от гробната яма на гроб № 2 е нарушена от по-късната яма № 2 (с боклучен характер) при което е засегната горната половина на скелета – костите на горните крайници и гръдния кош липсват, намери се част от черепа на дъното на яма № 2, а на място бяха разчистени само долните крайници. Ориентацията на проучените гробове в сектор Север не е характерна нито за християнския, нито за мюсюлманския погребален обред, което не позволява да бъде направена конфесионална или етническа интерпретация. Единственият предмет, намерен под лявата лакетна става на погребания индивид в гроб № 4 – керамична лула, дава долна хронологична граница на гробовете XVIII век. В участъка около гробовете, в кв. Е3 и кв. Е4 са намерени две акчета на султан Мустафа II (1695–1703) и други три сребърни монети, които са вторично пробити, но са в лошо състояние и преди почистването им от реставратор не се четат. Интерес представлява фактът, че в кв. Е4 и Е3, в непосредствена близост до проучените гробове са установени негативни структури аналогични по форма и размери и ориентация на гробните ями, но при изчерпването им не е установено наличие на човешки костни останки, гробен инвентар или каквито и да било други материали.

Археологическото проучване на обект 5 при км 174 км от трасето на Път Е-79, Лот 2 в землището на с. Люти дол, община Мездра, област Враца установи наличието на няколко структури с археологически характер, в които са намерени материали от три периода, както следва: Преходен период от енеолита към Бронзовата епоха (IV хил. пр. Хр); Късна античност (IV-V в.) и Късно средновековие (Османски период– 17 век). Намерените находки в хода на цялото проучване са вписани в полевата инвентарна книга под 18 полевы инвентарни номера. На 08 декември, след приемане на резултатите от разкопките от комисия, съгласно чл. 158а от ЗКН теренът е освободен за осъществяване на инфраструктурния проект.

Г. Редовно археологическо проучване на обект Късноантична църква в м. Градище, западно от град Враца. През 2022 година бе реализиран шестнадесетият археологически сезон в м. Градище от екип с ръководител доц. д. н. *Нарцис Торбов* (УниБИТ, София) и научен консултант доц. д-р Валери Григоров (ССА, НАИМ-БАН). Разкопките имаха продължителност от двадесет и осем работни дни в периода от 15.09 до 15.10.2022 г с

целено финансиране от Община Враца. Основната цел на археологическите разкопки бе разкриването на структури в квадрати ААII/2, ААII/4, ААIII/1, ААIII/3. В рамките на ААIII/1, ААIII/3 продължи проучването на зид 7. През предходния археологически сезон бе установено, че той е успореден на зид 6. Те формират помещение 3 – трето поред помещение, разположено пред входа на Църква 2 от VI в. Зид 7 е изграден от добре обработени камъни на кална спойка. Едното му лице (вътрешното) е с дължина 8,20 м. Зидът е покрит с хоросаново подово ниво от средновековието. От вътрешното лице е проучен участък с дължина 3,30 м. Разкрит е само един камък от зид 8, който е формирал северната страна на помещението. Тя е разградена при направата на хоросановото ниво. Окончателно бе разкрита южната част на зид 6. Той изграден също от ломени камъни с кална спойка и е с дължина 5,60 м. Неговият северен край не подлежи на проучване, тъй като е покрит от хоросановото ниво. В южна посока зид 6 и зид 7, който са съответно с дебелина 0,85 м и 0,75 м са свързани със зид 10, изграден от недобре обработени камъни на хоросанова спойка. Вътрешното лице на зид 7 е покрито с шест каменни плочи. Долният им край е почти на едно ниво със долния край на субструкцията на зид 9. От него са запазени само един ред камъни и предназначението му е неизвестно. Шестте каменни плочи са подредени вероятно през средновековието с цел да предпазват хоросановото подово ниво от ерозията. Изграждането на помещение 3 е синхронно с другите две, разположени пред входа на църквата. То е датирано през VI в. от откритите археологически материали през 2021 г. сред които и монета – бронзов фолис, отсечен по времето на Юстиниан I (527-565).

По време на разкопките през 2022 г. са открити 10 находки. Сред тях е и сребърна драхма, отсечена в Аполония (Илирия) от периода 230-100 г. пр. Хр. Тя бе разкрита под подовото ниво на помещение 3. В края на проучването, преди свикването на приемателната комисия по чл. 158 а, която да приеме резултатите от разкопките е извършена полева консервация на каменните градежи. Зид 6, зид 7, зид 8, зид 9 и зид 10, плочите подредени до зид 7 и хоросановото подово ниво са подложени на влиянието на есените и пролетни дъждове, както и натрупването на сняг през зимата.

Д. Недеструктивно археологическо проучване в м. Копана могила в землището на с. Горно Пещене, общ. Враца, обл. Враца. То бе осъществено в първата половина на м. май 2022 г с ръководител *Александра Петрова* и заместник ръководител *Георги Ганецовски*. Изследването включваше геомагнитно измерване на площ от около 13 дка със специално техническо средство, извършено от д-р Чавдар Кирилов (катедра „Археология“, СУ „Св. К. Охридски“, София). Измереното пространство представлява ливада, гъсто обрасла с ниска трева, която не предлага никаква видимост от конвенционална археологическа гледна точка. На изток ливадата опира в оградите на последните селски дворове. На юг, където ридът започва да се спуска стръмно към заливната тераса на Скът, и на югозапад тя граничи с пространство, заето с дървета, храсти и висока многогодишна трева. Значителни редуващи се понижения и повишения на терена свидетелстват за осъществени незаконни иманярски интервенции в недалечното минало, при това несъмнено с помощта на тежка техника. Сходни следи от такива действия се наблюдават и в западната част на ливадата, където има участък с приблизително правоъгълна форма и площ около 1,5 декара, набразден от широки и дълбоки изкопи, реализирани с багер или булдозер. Той е добре видим и на сателитни изображения, които задават и относителен *terminus ante quem* за незаконната изкопна дейност около 2011 година. Участъкът бе обрасъл с многогодишна трева, множество храсти (шипки) и няколко млади дръвчета, които бяха отстранени благодарение на съдействието на кметицата на селото, така щото стана възможно и той да влезе в рамките на измерената площ. Работата започна с полагане на план-квадратна мрежа (с помощта на тотална станция SOKKIA SET 630), която е съставена от правоъгълни полета с

различни размери и бе съобразена с границите на проучвания участък, а не бе ориентирана по основните посоки на света. Впоследствие няколко точки от нея бяха замерени от агенция „Геометър-НГ“ ООД, Враца с цел привързването ѝ към държавната и световната мрежа. Най-добре изявената аномалия с най-вероятно старинен произход се разполага между метри 130 и 150 (по ординатата) и 30 и 50 (по абсцисата). Там личи правоъгълна постройка (или част от такава) с размери около 400 кв. м. Две други линейни позитивни аномалии с ширина от по около 2 м преминават почти успоредно една на друга в централната част на измереното пространство. На този етап те са трудни за интерпретация; разширяване на проучената площ евентуално ще може да хвърли по-добра светлина върху характера им. Евентуално останки от старинни градежи личат на метри 100 (по ординатата) и 30 (по абсцисата), както и на метри 70-90 (по ординатата) и 110 (по абсцисата). В магнитната картина няма други ясно видими останки от антропогенни структури. Това би могло да се дължи на различни причини – от една страна е възможно наистина да няма такива (или да са били тежко увредени в миналото), но от друга не е невероятно те да не могат да се извият добре било заради геоложки особености, било заради хипотетичната многослойност на обекта и евентуалното наличие на по-дебел културен пласт. При всички положения „стандартният“ магнитен фон в рамките на измереното пространство е сравнително висок (в рамките на 53-58 нанотесла), което нерядко се наблюдава при обекти с интензивни културни отложения. Според наличната на този етап информация, на мястото има антично селище. Според сведения на местни жители, с които разговаряхме лично, старинни предмети се намирили и по-далеч на запад и север, в очертанията на сегашния житен блок. В селото се говори упорито за стара постройка, съхранена до неотдавна на завидна височина респ. дълбочина, която се намира непосредствено на юг от измерената ливада. Иманярски изкопи разкрили „само един етаж“, а работата в дълбочина била прекратена, защото „полицията притиснала“ извършителите. По неизвестни причини за нея се говори като за „хижата“, като под това понятие се има предвид пътна станция. Има данни за стар път идващ от северозапад, прехвърлял Скът в района на селото и се отправял на югоизток в посока Горна Кремена и Мездренското кале. На срещуположния южен бряг на Скът той личал като ивица „редени камъне“.

Е. Спасителни археологически проучвания на три обекта, локализирани по трасето на проект „Реконструкция на газопроводно отклонение Враца 1 с подмяна на участъци и изграждане на приемна камера при ПГХ Чирен чрез изместване съществуващата камера при ГРС Враца“ (км 5+070 – км 5+450) в землищата на селата Костелево и Чирен, общ. Враца, под ръководството на представители на НАИМ-БАН. В периода от 03 април до 20 юли се проучиха, както следва: *обект № 3*, попадащ в землището на с. Чирен, с ръководител д-р Стилян Иванов и Георги Сенгалевич; *обект № 4* и *обект № 5*, попадащи в землището на гр. Враца (в района на т. нар. ученическо градче, северно от града) с ръководител д-р Владимир Стайков и зам.-ръководител д-р Анани Антонов. Част от археологическия екип, проучил *обекти №№ 4-5* в периода от 05 април до 20 юли бе и археологът от РИМ-Враца Александра Петрова. Намерените материали в горните пластове от площта на *обект № 4*, хронологически обхващат периода между между XV и XVIII век и принадлежат без изключение на Османската епоха – глазирана керамика, фрагменти от стомни и гърнета, две глинени лули, един меден пръстен, няколко дребни монети. В северната третина на обекта се намери единичен гроб – инхумация с глава на запад, скелетът се намери в изключително лошо състояние, без никакъв гробен инвентар или каквито и да било следи от гробно съоръжение. Най-любопитна е картината в централната част на обекта. Тук отново в горните пластове доминират османските материали – керамика от фино пречистена, оранжева глина, украсена с жълта, зелена, кафява и бяла глазура, железни предмети и др.

Под тях обаче, се попада на останки от паянтови, наземни съоръжения от Желязната епоха, които на терен се засичат единствено по спорадично откриващите се дупки от колове и голямото количество много силно фрагментирана битова керамика, изработена на ръка от много груба, непречистена глина. Сред фрагментите се забелязват езичести дръжки и украса от релефни ленти и канелюри. В яма в кв. С38 се откриха и фрагменти от т.нар. „сива тракийска керамика“. В кв. В-С/27-31, където е проучена масивна линейна структура с ориентация ЮЮЗ-ССИ, представляваща компактен каменен разсип с дължина около 25-28 м и ширина между 2,00 и 3,50 м. Самите камъни са с изключително разнообразни размери, като общото при тях е, че никъде не личат каквито и да било следи от обработка. Вероятно става дума за съоръжение от стопански характер – ограда, която е рухнала на изток, по тази причина в западната част на структурата се забелязва ивица с ширина до 0,80-1,00 м от камъни, които ще да лежат *in situ*, на по-високо ниво от останалия разсип. Материалите непосредствено над и между камъните – битова керамика, изработена на колело от фина, пречистена, оранжева глина (без характерни за Османския период специфики), строителна керамика, монети, пружина от фибула и др., насочват към дата в рамките на Римската или Късноримската епоха – III-IV в. сл. Хр. Към същия период принадлежи и материала от Структура 10 – плитко вкопаване, проучено на около 20 м северно от каменния разсип. Разкритите при проучването на *Обект № 4* структури от Късножелязната и Римската епоха, както и материалите от Османската епоха имат своята научна стойност за изясняване на картината в района на днешния гр. Враца през съответните епохи. Откритите съоръжения нямат експозиционна стойност. *Обект № 5* е регистриран в края на м. май, след засичането на обекта човешки костни останки и чифт късносредновековни сребърни обеци, при изкопна дейност за траншеята на газопровода. *Проучването в рамките на сервитута установи 109 гроба - 104 от Средновековието (XII – XIV/XV в.) и пет от Античността (IV в.)*. Бяха установени границите на погребалното пространство на север и на юг с обща дължина от 70 м. Гробните съоръжения представляват ями, вкопани в кафеникавия, глинест материк, и такива, леко вкопани във варовиковите наноси. Прави впечатление фактът, че почвата е изключително агресивна, поради което състоянието на скелетите от вкопаните в чистата пръст гробове е изключително лошо, докато чакълестия варовик изглежда е „предпазил“ тези, положени в гробове от втория тип. Индивидите в средновековния некропол най-общо са погребани според християнския обред: тялото е изпънато, долните крайници също, при ръцете се наблюдават различни вариации – най-често и двете ръце са свити в лактите и положени на таза, в коремната област или върху гърдите, в единични случаи са кръстосани, положени върху раменете, или пък са изпънати покрай тялото. При главата са документирани и трите варианта – килната на дясната, на лявата си страна, или пък останала с лице нагоре. Ориентацията е в основната си част З – И, с глава на запад, като в немалко случаи има и отклонения, достигащи до СЗ – ЮИ (по-често срещано) или ЮЗ – СИ. В три случая са проучени двойни гробове, при всички останали в гроба е полаган само по един индивид. Прави впечатление, че в некропола е погребана изключително млада популация, в това число и деца. Стратиграфските ни наблюдения показват няколко случая на суперпозиции и нарушаване на по-ранен гроб от по-късен – вероятно (поне част от) гробовете не са били обозначени на повърхността. Впечатление прави огромният процент на гробовете, в които се открива инвентар. Става дума за различни типове накити – обеци и наушници, пръстени, гривни, торква, както и елементи на костюма – копчета, железни токи, коланни апликации и т.н. Около 55% от всички разкрити гробове съдържат инвентар. Важно е да се отбележи, че в няколко случая накитите не се откриват на обичайните си места, т.е. били са положени в ролята им на гробен дар – в три случая се откриваха обеци, в два – пръстен, далеч от логичните за тях места. Сред гробовете с богат инвентар се открояват Гроб № 29, при който се откриха

пет бронзови гривни и два сребърни пръстена; Гроб № 21, с две обеци, две гривни, пръстен и две копчета; Гроб № 9, с шест обеци; Гроб № 65 с два масивни сребърни наушника и един пръстен; Гроб № 71, с две обеци, 19 копчета от медна сплав, железни тока и апликации за колан и много други. Интерес предизвиква Гроб № 61, в който се откриха две обеци от различни типове, един пръстен, две копчета и една желязна тока, като всичко това е датирано със сребърна монета на цар Иван Шишман, от типа „Иван Александър с Михаил Асен“, сечена вероятно в 70-те години на XIV в., открита сред петънце от тъкан (вероятно торбичка) над таза на погребания. В Гроб № 51 пък се откриха един сребърен наушник и две копчета – едно от прозрачен материал, вероятно стъкло или някакъв минерал тип планински кристал, и друго, изработено в техниката „милефиори“, а черепът на погребания индивид е почти изцяло покрит с цялостно запазено текстилно изделие – вероятно кърпа или забрадка, с втъкнати в тъканта сребърни нишки. Нумизматичният материал от средновековните гробове е представен от две монети, като гореспоменатата на цар Иван Шишман, една на цар Иван Срацимир, една цяла медна скифата, латинска солунска имитация от първата четвърт на XIII в., и един фрагмент от скифата, също от тринадесетото столетие. В редица случаи е документирано разбъркване на части от скелета *post mortem* – обикновено се касае за прешлените и ребрата, в няколко случая краката са в неестествена позиция, а в един – черепът е положен върху коремната област.

Наред със средновековния некропол, на мястото се е развивал и некропол от Римската епоха (IV в.), от който се проучиха пет гроба – три инхумации и две кремации. Инхумациите са с ориентация ССЗ – ЮЮИ, с по-грижливо изградено гробно съоръжение и по-различен инвентар – в Гроб № 2 на късноантичния некропол се откриха осем антични монети от медна сплав, а в Гроб № 4 (КА) – седем, като три от тях още на терен разпознахме като монети на Юлиан Апостат (331-363). Кремациите са безурнови, трудно доловими на терен, с малко запазено количество горели кости и въглени, както и гробни дарове – при Гроб № 3 (КА) цяло гърне от сива глина с издължена шия, а в Гроб № 5 (КА) – отново цяло гърне, както и почти цяла, фрагментирана стъклена чашка. Разпилените камъни, които се откриха над и около античните гробове предполагат съществуването на ниска могила, разнесена при обработката на земята. Средновековният некропол, обозначен, като обект № 5 притежава изключително висока научна стойност, като е във от съмнение, че погребалното пространство продължава и в западна, и в източна посока, извън рамките на сервитута. Богатият гробен инвентар поставя редица въпроси – къде е добивано среброто, което се очертава като предпочитан материал за изработка на пръстени и наушници, как е изглеждал демографския ландшафт във Врачанското поле през XIII-XIV в., къде е селището, към което принадлежи проучвания некропол и т.н. Проучените антични гробове пък показват, че в по-ранна епоха на мястото се е развивал друг, вероятно могилен некропол. Всичко това обуславя необходимостта от продължаване на археологическите изследвания на този район в бъдеще.

Ж. Във връзка с извършване на ОВОС е планирани от музея дейности или с инвестиционни намерения са осъществени теренни археологически издирвания и археологически наблюдения за контрол, проверка и регистриране на движими и недвижими културни ценности:

1. На 23 март археолозите *Георги Ганецовски и Александра Петрова* осъществиха проверка на състоянието на регистрираните археологически обекти в землищата на с. Чирен, общ. Враца, обл. Враца и гр. Бяла Слатина, общ. Бяла Слатина, обл. Враца.

2. На 30 март *Георги Ганецовски и Александра Петрова* посетиха регистрираните археологически обекти в м. Пещта и застрашената от активни ерозионни процеси на терена, върху който се намира, частично запазена средновековна църква в землището на

с. Ослен Криводол, общ. Мездра, обл. Враца, като документираща актуалното им състояние.

3. През месец април *Георги Ганецовски и Александра Петрова* извършиха археологическо наблюдение по трасетата на инфраструктурните проекти по изграждане на новото трасе на високоскоростния път Е-79, Лот 2 и новото трасе на газопроводното отклонение Чирен-Костелево с цел да не бъдат нарушени или унищожени недвижими и движими културно-исторически ценности с археологически характер. При подобно наблюдение на 28 април по трасето на газопровода в близост до Врачанския язовир бе регистриран неизвестен до момента археологически обект – средновековен некропол обозначен като обект № 5, чието проучване бе осъществено през отчетната 2022 г (вж. описанието по-горе).

4. През м. април *Георги Ганецовски и Александра Петрова* осъществиха посещения за проверка състоянието на регистрирани недвижими културни ценности в землищата на с. Горно Пещене, общ. Враца и с. Горна Кремена, общ. Мездра.

5. В периода 26-28 юли *Александра Петрова* осъществи археологическо наблюдение на изкопните дейности по полагането на газопроводната тръба на отклонението „Чирен-Костелево“, преминаваща през площта на обект № 5 – средновековен некропол в района на Ученическото градче във Враца, след като теренът беше освободен от комисия по чл. 158а от ЗКН за осъществяване на проекта.

6. На 16 септември *Александра Петрова* осъществи археологическо наблюдение по трасето на изграждащото се ново високоскоростно трасе на Път Е-79, Лот 2 и локализираните археологически структури в землището на с. Люти дол, общ. Мездра.

7. На 30 декември *Георги Ганецовски и Александра Петрова* осъществиха археологическо наблюдение в участъка източно от моста до град Мездра във връзка с активни изкопни дейности в този участък на високоскоростно трасе на Път Е-79, Лот 2.

8. През отчетната 2022 г. изкопни дейности по време на осъществяването на инфраструктурен проект Път I-1 (Е-79) „Мездра-Ботевград“, Лот 1 от км 174+800 до км 194+122 в останалите към края на 2021 г. неизкопани 4 км от трасето на пътя не бяха предприети от изпълнителите на строежа „Геострой“ АД, София и „Пътстрой-92“ АД, Ботевград, поради липса на проекти и разрешения. В следствие на това, спасителното археологическо проучване – наблюдение с издадено от Съвета за теренни проучвания Разрешение № 87/ 2022 г. и ръководител Александра Петрова не бе осъществено и остава да бъде реализирано през идната 2023 г.

Видно от казаното можем да заключим, че теренната работа на археологическите екипи през изтеклата 2022 година беше твърде интензивна и напрегната не толкова заради редовните проучвания, които са планирани, а поради осъществените спасителни археологически разкопки свързани с реализиране на мащабни инвестиционни намерения във Врачанска област.

Защита на движими и недвижими културни ценности, реставрация и консервация.

Извършени са полеви почиствания и реставрационни работи на открити при разкопките керамични материали (уредниците в отдел „Археология“).

Участие и подготовка на междуведомствени комисии:

а) на 09 май *Александра Петрова* взе участие в комисии по чл. 160 от ЗКН за регистриране на два новооткрити обекти по трасетата на инфраструктурните обекти: Път I-1 (Е-79), Лот 2 в землището на с. Люти дол и газопроводно отклонение Враца 1 „Чирен-Костелево“ в землището на Враца.

б) на 23 май *Александра Петрова* участва в приемателна комисия по чл. 158а от ЗКН за обект № 3 по трасето на газопровода „Чирен-Костелево“, проучен през периода

април-май от екип с ръководител Стилян Иванов (НАИМ-БАН, филиал Велико Търново).

в) на 08 декември се състояха междуведомствени комисии, съгласно чл. 158а от ЗКН, които след доклад от съответния научен ръководител приеха резултатите от спасителните археологически проучвания през 2022 г. по трасето на Път Е-79, Лот 2 с ръководители *Георги Ганецовски* и *Александра Петрова*.

г) на 14 декември *Александра Петрова* участва в комисии по чл. 158а от ЗКН, които за приемане резултатите от проучванията на античния град Алмус, разположен в чертите на град Лом, обл. Монтана.

3. Участие в комисии във връзка проверка на обществени сбирки и културно-исторически ценности:

а) на 21 септември *Александра Петрова* и *Йоана Нанкова* извършиха първична идентификация и опис предметите и монетите в уредената в кабинета по История училищна музейна сбирка в Професионална агротехническа гимназия „Никола Й. Вапцаров“ град Бяла Слатина.

б) на 27 септември комисия от РИМ-Враца в състав *Христина Христова*, *Рапица Цветкова*, *Силвия Гарванска*, *Александра Петрова* и *Светлин Бориславов* извършиха проверка на съществуващата в с. Кунино обществена колекция от движими културни ценности и на състоянието на материалната база.

в) на 4 октомври група уредници от РИМ–Враца посети ул. „Ботева поляна“ в село Костелево, където е монтиран оригиналният постамент от първия паметник на Христо Ботев. Посещението беше във връзка с разпореждане на Главна дирекция „Инспекторат за опазване на културното наследство“ към Министерство на културата за извършване на идентификация на постаментата като културна ценност и писмо от Община Враца относно сключване на договор с РИМ – Враца за извършване на идентификацията. В групата бяха включени уредниците *Александра Петрова*, *Рапица Цветкова*, *Валентина Любомирова* и *Нели Стоянова*.

През 2022 година проучвателската и събирателска работа на **отдел „Етнография“** (*Силвия Гарванска*, *Александра Тодорова* и *Йоана Нанкова*) се изразяваше в изпълнение на плановите задачи с основна цел попълване на етнографските колекции във фонда и експозициите на отдела с ДКЦ в областта на материалната култура.

Представените материали на оценителните комисии са обработени според изискванията – попълване на временни разписки, приемно-предавателни актове и изготвяне на експертни заключения. През отчетния период във фонда са постъпили 272 броя движими културни ценности.

Дарители: Тинка Павлова, Сашка Върбанова, Боряна Статкова, Юлия Атанасова, Ваня Иванова, Аспарух Аспарухов, Александра Тодорова, Куман Жеков, Бойка Лозанска, Емилия Тодорова, Зорян Захариев, Николай Митрев, Янка Гранчева, Калин Костадинов, Людмила Данова и Ивайло Андреев. Всички дарения представляват интерес, част от тях са: майсторско свидетелство на Владимир Кирков, градска рокля от Тинка Павлова, дървена бъклица, меден тиган, котел, тепсия и тава за сладко от Бойка Лозанска, някои от тези дарения са вече част от експозициите на ЕВК „Св. С. Врачански“.

Констатираме известно активизиране в работата на терен, което е добър признак.

Събирателската работа на **отдел „История на България XV-XIX век“** (*Нели Стоянова*) се определя от ограниченото поради пандемията време за работа и нереализираните срещи с представители на врачански фамилии с цел обогатяване на музейния фонд чрез *дарителска дейност*. През отчетния период продължи издирването на материали, свързани с икономическото, политическото и културно-просветно развитие на Враца и региона през периода на османското владичество и Възраждането.

Констатирано е все по-трудното попълване на фонда на музея с ДКЦ от османския период и Възраждането. Това се дължи на все по-голямата времева отдалеченост на периода, поради което материалите, които не са изгубени, вече са предадени от наследници и близки през предходните десетилетия. Другата причина за липсата на постъпления в отдела е коректното отношение към колегите от другите отдели, тъй като много материали – документи, снимки и предмети, предадени в този отдел благодарение на личните контакти на уредника, не попадат в този времеви период и са предоставени на другите отдели.

Уредниците в отдел **„Нова история“** (Валентина Любомирова и Мая Антова) продължиха издирването и събирането на материали, свързани с икономическото, обществено-политическото и културно-просветното развитие на Враца и региона.

През изминалата 2022 година сестрата на тенора Димитър Дамянов – Магдалена Иванова, направи голямо дарение за отдел „Нова история“, което включва негови сценични костюми, награди и документи. Това са: бронзов медальон от 1976 година, поставен в бяла кожена кутия; писмо от Димитър Дамянов до ген. Директор на Балкантон - нар. арт. Александър Йосифов; сребърна награда, залепена върху червена кадифена подложка, поставена в червена кадифена кутия; удостоверение издадено от Врачанската Митрополия на името на майката на тенора Димитър Дамянов; костюм, с който Дамянов е играл в операта „Аида“ (включващ трико, пелерина, ръкавели и др); костюм, с който е играл в операта „Тоска“ (включващ ботуши, риза и др); костюм, с който е играл в операта „Турандот“ (включващ колан, шапка и др); костюм, с който е играл в операта „Бал с маски“; костюм, с който е играл в операта „Трубадур“; куфар и негови снимки;

Подполковник Иван Джунов в съдружие с Цветомир Цеков издават книга свързана с 35 Врачански ПП и даряват нейно копие - ксерокопие на книга озаглавена „Загинали от 35-ти Врачански Пехотен полк в Балканските войни 1912 - 1913 години“

Дарител родом от Враца, живущ понастоящем в Хасково дарява снимка, представляваща група хора пред първия паметник на Христо Ботев

През 2021 г. в отдел Нова история няма откупени материали.

Отдел **„Най-нова история“** (Христина Христова) продължи според възможностите си да развива многопластова си дейност, определена от спецификата, чувствителността и динамиката на хронологическия обхват на този времеви отрязък. Паралелно с това оказваше своевременна и компетентна помощ на директора в административната работа. Работата ѝ беше нарушена заради няколкомесечно отсъствие, по здравословни причини. Това беше обективна причина да не реализира някои от планираните дейности, а други да изпълни частично, както и да не успее да се включи в традиционните Зимни четения на музея. През последните месеци от годината са получени дарения, които понастоящем се обработват. Те ще бъдат предадени с придружаващите ги експертни заключения на фондова комисия в началото на 2023 година. Фотодокументирането на събития и дейности в музея в нейно отсъствие беше извършвано от колеги от други отдели.

През годината бяха документирани и фотодокументирани по-значимите културни и обществени събития във Враца и в частност тези, на които организатор и домакин бе РИМ-Враца. Направени са общо: **834 снимки**, които се обработват и описват, за да заемат своето място в научно-спомагателния фонд на отдела.

Всички събития, чествания, изложби, празници, годишнини, дейности на РИМ - Враца и други са придружени със съответните рекламни материали, юбилейни вестници и издания, програми, покани и афиши, които са събрани, обработени и предадени в основния и научно-спомагателния фонд на отдела.

В основния фонд на отдела постъпиха още: издания свързани с краеведски проучвания, както и книги, чиито автори са родени или живеят във Враца и Врачанския

край; грамофон „Suprafon“ от 60^{те} години на ХХ век; електрически грамофон с моноусилвател тип ГМ311 произведен в ДСО „Респром“ – гр. В. Търново през 70^{те} години на ХХ век; детски настолни развлекателни игри, учебни пособия, детски мартенички, пълното течение на списание с комикси „Дъга: разкази в картинки“; позициониращ електричарски колан за височинна защита; сувенирни рекламни кърпи на град Враца изработени в ДПП „Ботуня“ – град Криводол през 70^{те} години на ХХ век., рекламни материали за Ботеви дни – Враца и за Националния фестивал на малките театрални форми – Враца; членски, спестовни и трудови книжки, снимки; грамоти и удостоверения от 60^{те}-80^{те} години на ХХ век; плакети, наградни знаци, значки и мн. други.

Продължава събирането на: данни и материали за обществения и културен живот на Врачанския край в най-ново време и свързаните с него личности; сведения, рекламни и други материали и образци от производствата на предприятия и фирми във Врачанския край; снимки, вещи и документи на личности, свързани с най-новата история на Врачанския край.

Поддържат се установените ползотворни контакти с краеведи от Врачанска област. *За 2022 г. отдел „Най-нова история“ има 7 дарители.*

Получените през годината местни периодични издания (в. „Конкурент“, в. „Северозапад днес“ и в. „Мездра ХХІ век“) се съхраняват в отдела.

През отчетния период отдел **„Художествена галерия“** (*Христо Божков и Милен Василев*) продължи обработката на наличните творби във фондовете, въпреки почти прекратените *регионални, национални изложби и тези от съвременни творци*. С това е прекъснат, надявам се временно основен източник за постъпленията във фонда при Художествената галерия.

През 2022-ра година уредниците на Художествената галерия се съсредоточиха в откриване и привличане на интересни, стилни и оригинални художници, с цел поддръждане на изложби в залите на ХГ, които дарявайки свои творби, допълват и обогатяват фонда на галерията. Дарените творби са :

Петьо Начев – „Парапланеристи“, акрил; Ивелин Любенов – акварели 1, 2 и 3, картон; Кирил Кръстев – „Христо Ботев“, „Иванка Ботева“, „Венета Ботева“, молив, картон и Венета Дочева – „Утро“, акварел.

Видно от изложеното по-горе **Дарителството** продължава да е важна част от събирателската работа на музейните специалисти. За попълване на фондовете от дарители и приятели на музея разчитат отделите „Етнография“, „История на България XV-XIX в.“; „Нова история“, „Най-нова история“, „Художествената галерия“ и в някои случаи отдел „Археология“. Ползотворното сътрудничество с родолюбиви българи, съзнаващи важността на историческата информация, съдържаща се в движимите културни ценности, дава силна мотивация в работата ни, но същевременно напомня за огромната отговорност, стояща пред нас за опазването им! Надявам се ще оправдаем тяхното доверие, защото опазването на културното наследство е част от нашата кауза.

От името на музейната колегия благодаря на всички дарители за оказаното доверие в подкрепа на една родолюбива кауза! Мога да ги уверя, че те заемат важно място в общата кауза касаеща опазването и популяризирането на културното ни наследство.

Резултатите от **събирателската работа** на отделите по данни на отдел „Фондове“ и сравнени с предходните години (съответно за 2021 и 2020 години, са посочени в таблицата по-долу.

ОТДЕЛ	ОСНОВЕН ФОНД			СПОМАГАТЕЛЕН ФОНД		
	2022 г.	За сравнение		2022 г.	За сравнение	
		2021 г.	2020 г.		2021 г.	2020 г.
АРХЕОЛОГИЯ	126	350	78	179	171	115
НУМИЗМАТИЧЕН ФОНД	4	39	60	95	85	32
ЕТНОГРАФИЯ	308	22	74	18	9	40
ИСТОРИЯ НА БЪЛГАРИЯ XV-XIX ВЕК	1	2	18	1	0	13
НОВА ИСТОРИЯ	4	1	105	11	1	6
НАЙ-НОВА ИСТОРИЯ	97	501	317	32	96	60
ХУДОЖЕСТВЕНА ГАЛЕРИЯ	5	3	0	3	0	0
ОБЩО	545	918	623	339	362	234

Сравнителният анализ, цифрите в показаната таблица на представените резултати спрямо предходните две години показва намаляване на постъпленията от събирателската работа, но спрямо резултатите през 2020 година се наблюдават по-високи стойности. Това е индикация за поддържане на сравнително добър режим в въпреки неблагоприятната политическа и финансова обстановка, но има какво да се желае от някои отдели в посока на повече активност и упоритост по отношение на тази важна музейна дейност. Събирателската работа е важен критерий (но не и единствения) за свършеното през годината и когато говорим за повишаване на работната заплата и допълнителни социални придобивки, би следвало да си припомним за вложените усилия и проявен професионализъм през изтеклата година, изразени чрез посочените по-горе цифри.

Продължи работата по изготвянето на експертни заключения с материалите от идентификационните комисии в изпълнение на Наредба Н-3/03.12.2009 г за реда за извършване на идентификация и за водене на Регистъра на движими културни ценности“. Важно обстоятелство е, че голяма част от постъпленията на отдел „Археология“ се реализират с няколко месеца забавяне заради реставрациите и научната обработка на ДКЦ, добити при археологическите проучвания.

Музейните фондове (*Рапица Цветкова и Петя Митова*) продължиха да извършват своите ежегодни управленски дейности, свързани със задължителната инвентаризация на ДКЦ и поддържане на научния архив. От фондохранилищата бяха предоставени за ползване на уредниците и други специалисти общо **1233 бр.** инвентарни единици. Участваха в подготовката на организираната от уредниците в останалите отдели изложби и временни кътове: „Постъпления във фондовете на РИМ–Враца през 2021 г.“; изложба по повод 110 години от обявяването на Балканската война 1912-1913 г.; изложба по повод 70 години от смъртта на Цвятко Бобошевски; изложба по повод 120 години от рождението на Гаврил Генов; изложба по повод 110 години от рождението на ген. Петър Панчевски; изложбени кътове по повод: 120 години от рождението на Фердинанд Козовски; 160 години от рождението и 120 години от смъртта на Васил Кънчов; „Врачи в опълчението; „Освобождението на Враца“ по повод 145 години от освобождението на Враца и 145 години от рождението и 90 години от смъртта на Иван Симеонов – Рунтавия кмет.

През 2022 г. бяха насрочени и проведени шест броя идентификационни и фондови комисии с изготвени 290 броя експертни заключения. Със Заповед № А 32/07.06.2021 г. на Директора беше назначена експертна комисия, която извърши проверка на

наличността, условията за съхранение и опазването на документите, създадени през 2021 г. и в съответствие с Номенклатурата на делата от 2013 г. Със Заповед № А 60/05.12.2022 г. на Директора бе назначена ежегодната инвентаризация по репрезентативния метод на ДКЦ от благороден метал във фонда и експозициите на музея.

През годината отдела изготви 11 броя справки към Министерство на вътрешните работи и Прокуратурата на Република България относно регистрацията на ДКЦ в РИМ-Враца. Дигитализираните движими културни ценности през изтеклата година са *6 броя*.

Новите постъпления се обработваха в срок и съгласно действащите изисквания. Редовно се извършваше дезинфекция на фондохранилищата и експозиционните площи и се поддържаха системата за температурен и влагов режим. Фондовичките подпомагаха уредниците в подготовката на организирани от музея изложби и мероприятия. Във връзка с временни изложби, изложбени кътове, публикации, справки и други цели, за музейни специалисти и външни ангажименти, отделът е предоставил за ползване необходимите предмети, документи и снимки.

Във фондохранилищата се поддържа необходимият температурен и влагов режим. Старите и амортизирани влагоуловители са сменени с нови. През отчетната година отдел „Фондове“ получи нова компютърна конфигурация. Очакваме повече активност при откриване на програми за финансиране и в изготвяне на проекти за финансиране на този тип дейност. Статистическите данни за фондовата дейност до 2022 година са посочени в таблицата по-долу:

ФОНДОВА ДЕЙНОСТ КЪМ КРАЯ НА 2022 Г.

ПОКАЗАТЕЛИ:	ДО: 31.12.2021 г.	ОТКУПЕНИ: ЗА 2022 г.	ДАРЕНИ: ЗА 2022 г.	ОБЩО ДО: 31.12.2022 г.
ОСНОВЕН ФОНД	93986	-	635	94621
НСФ	45894	-	241	46135
ОБМЕНЕН ФОНД	258	-	-	258
ОБЩО	140138	-	876	141014

В графата дарени са включени и постъпленията, придобити в резултат на археологически проучвания.

Работа в архиви и библиотеки. Тя е от важно значение за пълноценната научно-изследователска дейност на музейните работници, като е пряко свързана с архивите и библиотеките и е зависима от определените средства за командировки, които и през 2022 година останаха неизразходени по предназначението си. Основната причина стои в пандемичната обстановка с ограничителни мерки през първите месеци от годината.

Христина Христова продължи своята дейност в Държавен архив – Враца и Регионална библиотека „Христо Ботев” - Враца по темите заложи в годишния план: „Към историята на някои професионални училища във Враца през 40-те/50-те години на ХХ век“ и „История на рекламата във Враца и региона“.

През 2022 година *Теодор Вълков* продължи с изготвянето на библиотечните справки за ежемесечния информационен бюлетин, като за целта са прегледани 228 броя от три врачански вестници и един от Мездра. Бройката на публикациите за дейността на РИМ-Враца през изминалата година е 37, на уредниците – 5 тематични публикации. През годината беше оказано и съдействие при завеждането на нови книги в музейната библиотека.

Пламен Петков обработи и заведе в библиотечния фонд 137 нови книги, което е намаление спрямо предходната година. Общият брой заведени книги в библиотечния

фонд възлиза на 5255. Читатели ни посещаваха сравнително рядко, но винаги бяха обслужвани качествено. Ползватели на Библиотеката са предимно музейният колектив, студенти, любители на историята и колеги от другите културни институции в града.

Уредниците в отдел „Нова история“ и отдел „История на България XV – XIX век“ ползваха специализирана литература както и дигиталните възможности на Народна библиотека „Св. Св. Кирил и Методий“, Държавен архив – Враца, Регионална библиотека „Христо Ботев“ - Враца относно уточняване на събития и личности от периода.

Теодор Вълков продължи с изготвянето на библиотечните справки за ежемесечния информационен бюлетин, като за целта са прегледани 228 броя от три врачански вестници и един от Мездра. Бройката на публикациите за дейността на РИМ-Враца през изминалата година е 37, на уредниците – 5 тематични публикации. През годината беше оказано и съдействие при завеждането на нови книги в музейната библиотека, справка за което ще представи отговорника за нея – Пламен Петков.

Научно-изследователската работа на музейните специалисти по отношение на разработваните теми продължава да е динамично променяща се предвид честите изменения в изследователските ситуации, независимо обвързаността ѝ с годишния план за съответния период.

Завърши разработването на следните теми, представени на XXXII-рите зимни четения през февруари-март 2022: *Георги Ганецовски* – „Нови данни от археологическите проучвания и открития на територията на община Мездра през 2021 година“ (02 февруари 2022); *Александра Петрова* – „Резултати от спасително археологическо проучване по трасето на път I-1 E79 Мездра-Ботевград в землището на село Люти дол, общ Мездра, осъществено през 2021 година“ (09 февруари 2022); *д-р Мария Христова* ИЕМПАМ-БАН – „Средновековната лечебница и раждането на съвременната болница“ (16 февруари 2022); *Йоана Нанкова* – „Анонимни византийски фолиси“ (23 февруари 2022); *Силвия Гарванска* – „Канатицата -символ на щастие, дълголетие и защита от зли сили“ (02 март 2022); *Александра Тодорова* – „Детското облекло, представено в експозициите на ЕВК „Св. С. Врачански“ (09 март 2022); *Нели Стоянова* – „Топонимични проекции на името „България“ в сведенията на западноевропейски пътешественици и картографи XV–XIX век“ (16 март 2022) и „Реформена политика на Османската империя и отражението ѝ върху българите и врачани“ (23 март 2022); *Валентина Любомирова* - „Животът и делото на Тодор Балабанов във Враца и Врачанско“, част I (30 март 2022). По здравословни причини *Христина Христова* не успя да представи темата си „Към историята на рекламата във Враца и Врачанския регион“.

Уредниците на отдел „Археология“ участваха в научни форуми, обучение на студенти и ученици.

През м. януари отдел „Фондове“ и *Александра Петрова* оказаха съдействие на докторант от Института за балканистика с център по тракология – БАН, във връзка с разработването от него изследване на религиозните култове в Древна Тракия и конкретно култът към бог Митра.

Александра Петрова оказа методическо съдействие на кандидат студенти и студенти изучаващи специалност „Археология“ в I-ви курс на Нов български университет и III-ти курс на СУ „Св. Климент Охридски“, които участваха в спасителните археологически проучвания по трасето на газопровода „Чирен-Костелево“ и Път Е-79 „Мездра-Ботевград“, Лот 2, като стажанти в екипа и доброволци.

Паралелно с археологическите проучвания през периода 8-12 септември край археологическия обект Оходен-Валога се реализира *седмото издание на фестивал за древни култури „Слънцето на Тодорка“*, който запазва своя иновативен и атрактивен

характер. Фестивалът е проведен благодарение усилията на сдружение ТЕМП-АРТ, Регионален исторически музей - Враца и Младежки дом – Враца с финансовата подкрепа на Община Враца. В специално устроен палатков лагер са представени модулите фестивална сцена, театрален лабиринт, приключенска игра „Пътят на Слънцето“, археологическо училище, експериментални демонстрации на древни технологии, бит и оръжие от праисторическите епохи до Българското Възраждане, като особен интерес предизвиква демонстрацията на неолитната кухня.

Александра Петрова и Йоана Нанкова активно участваха в качеството им на вещи лица, изготвящи съдебно-оценителни исторически и археологически експертизи на иззети при полицейски проверки и предадени в РИМ–Враца материали. С постановления за назначаване на експертиза на горепосочените уредници са възложени експертизи по досъдебни производства, образувани от ОД на МВР-Враца, Сектор БОП – Враца, Отдел „Западен“ при ГДБОП – МВР, РУ-Враца, РУ-Мездра и РУ-Оряхово, РУ-Козлодуй. Приети и изготвяни са съответните нормативни документи за постоянно съхранение в РИМ-Враца на иззети при полицейски проверки специални технически средства – детектори за метал предадени от Окръжна прокуратура – Враца, след прекратяване на наказателното производство и влязла в сила Заповед на министъра на финансите.

Георги Ганецовски и Александра Петрова изготвиха справки и съгласуване на данните за местоположението на регистрирани археологически обекти намиращи се на територията на община Враца, община Хайредин и община Мизия (село Софрониево) във връзка с процедури по ОВОС на РИОСВ-Враца, за изготвяне на Общ устройствен план на тези общини или справки за различните структури на МВР.

Уредниците в отдел „*Етнография*“ съсредоточиха научно-изследователската си дейност в теренна работата и участия в научни събития:

На 10 септември *Силвия Гарванска и Йоана Нанкова* взеха участие в модула „Семинар на открито“ в рамките на фестивала за древни култури „Слънцето на Тодорка“.

На 22 юли *Силвия Гарванска* взе участие в теренно етнографско проучване в с. Ослен Криводол.

На 15 ноември *Силвия Гарванска и Александра Тодорова* проведоха теренно етнографско проучване в селата Ослен Криводол и Лик.

На 25 ноември *Силвия Гарванска* взе участие в Национална научна конференция „Места на памет и културни наследства“ – гр. Русе, с доклад на тема: „Културно-просветния живот на врачанското население под покрива на Възнесенското училище“.

Уредникът от отдел „*История на България XV – XIX век*“ *Нели Стоянова* концентрира работата си върху разработки на теми и личности, свързани както с традиционните зимни четения, така и с участие в научни конференции. С темата „Топонимични проекции на името „България“ в сведенията на западноевропейски пътешественици и картографи XV – XIX век“ *Нели Стоянова* участва в Научна конференция „Българският северозапад: минало и съвременност“, организирана от Института по Балканистика с център по Тракология към БАН и РИМ–Монтана.

През м. ноември 2022 година *Нели Стоянова* взе участие в научна конференция „Революции и еволюции – политически, икономически, технологични, културни и социални измерения на прогреса“, организирана от РИМ – Плевен и Историческия факултет на СУ „Св. Климент Охридски“. Изнесенят доклад е на тема „Александър Хаджитошев – (не)познатият и (не)признатият“ за живота и дейността на този виден врачанин и за неговата роля в събитията след потушаването на Видинското въстание от 1850 г.

Уредниците на отдел „*Нова история*“ реализираха справки на частни лица, учители, институции и общини по въпроси, касаещи различни въпроси от новата

история на Врачанския край. Оказана беше методическа помощ и предоставени материали и снимки от фонда на отдела. Отговаряно беше на запитвания, касаещи проблеми от Новата история, в електронния сайт на РИМ – Враца.

Във връзка с направено официално запитване към музея за налични материали и информация за братята Павел и Ангел Черневи относно заснемането на филм от продуцента Павел Павлов уредникът *Валентина Любомирова* направи среща заедно с него и режисьора на филма в зала „Малката зала“ на ХГ, където бяха представени наличните материали от фонда на отдел „Нова история“ (снимки, архивни документи, фотостудио и др). През месец март във връзка с направено запитване от Музея на коня и конния спорт град Стара Загора Валентина Любомирова направи историческа справка за един от техните експонати – детска каляска подарена на Симеон II, произведена от коларницата на Мито Орозов във Враца. Тя започна работа за проучване историята за живота и делото на Тодор Бучински във Враца и неговата роля в създаването на Окръжния музей в града.

В чест на 110 години от началото на Балканската война и въз основа на дарението на д-р Теодосий Андровски, *Мая Антова* подготви експозе на тема: „Сто и десет години от началото на българската бойна авиация и участието ѝ в Балканските войни“. Във връзка с 130-та годишнина от създаването на 6-та пехотна Бдинска дивизия, Мая Антова подготви материали за отбелязване на честването във Военен клуб – Враца и доклад посветен на генерал-майор Николай Кюркчиев – командир на 6-та пехотна Бдинска дивизия. Тя започна подбор на материали и информация, посветени на живота и делото на Петър Дограмаджиев. Във връзка с подготовка за зимните четения през 2023 година разработва темата: „Поборнически организации във Враца и Врачанско след Освобождението“. В чест на 40-та годишнина от кончината на Никола Костов – Червен Лиляк, Мая Антова подготви възпоменателен материал.

Публикувани теми:

Petrova A., M. Hristova. Luxury pottery from Medieval Vratitsa. – In: Volume from 12th Congress AIECM3 on MEDIEVAL and Modern Period Mediterranean Ceramics, Athens, Greece, 21-27 October 2018. Athens, 2022, 215-221.

Стоянова, Н. „Топонимични проекции на името „България“ – В: Българският Северозапад: минало и съвременност. Редакция: Александър Костов., София 2022, 131-158.

Гарванска С., Символи и знаци, закодирани в традиционното народно облекло на населението от Северозападна България. – В: Българският Северозапад: минало и съвременност. Редакция: Александър Костов., София 2022, 383-398.

Нанкова Й. Монети от римската епоха в новооткрит некропол по трасето на път E79 в землището на село Люти Дол, община Мездра, област Враца. – В: Българският Северозапад: минало и съвременност. Редакция: Александър Костов., София 2022, 59-68.

Започна или продължи работата по темите:

Северозападна България през VI – XIV век по археологически данни (*А. Петрова* дисертация за присъждане на научно-образователна степен „доктор“); Резултати от спасителното археологическо проучване в м. Градините, землище на град Мизия, общ. Мизия, обл. Враца през 2019 година (*А. Петрова, М. Христова, Н. Торбов*); Новооткрит некропол с кремация от Римската епоха по трасето на Път Е-79 „Мездра-

Б
о
т
е
в
г
р
а
д
“

средния халколит Борован-Езерото“ (*Георги Ганецовски*); „Началото на новокаменната епоха в Северозападна България по данни от керамиката” (дисертация за присъждане на научно-образователна степен „доктор”, *Георги Ганецовски*); „Водоснабдяване на град Враца след 1944 година“ (*Христина Христова*); „Към историята на някои професионални училища във Враца през 40-те/50-те години на XX век“ (*Христина Христова*).

Участия в научни *семинари и проучвания*:

Научен семинар, модул на седмото издание на фестивал за древни култури „Слънцето на Тодорка“ край археологическия обект Оходен-Валога, посветен на Европейските дни на наследството: „Новооткрит светилищен комплекс край село Ослен Криводол, община Мездра“ (*Георги Ганецовски*) „Новооткрит некропол от Римската епоха край с. Люти дол, общ. Мездра през 2021 г.“ (*Александра Петрова*). „Монети от РИМ-Враца и българското средновековно сребърно монетосечене“ (*Йоана Нанкова*) и „Теренно етнографско проучване в с. Ослен Криводол“ (*Силвия Гарванска*)

На 10 юни Йоана Нанкова, Силвия Гарванска и Нели Стоянова участваха в конференция „Българският Северозапад: минало и съвременност.“, проведена в град Монтана с доклади, както следва: „Монети от Римската епоха в новооткрит некропол по трасето на Път Е-79, в землището на с. Люти дол, общ. Мездра, обл. Враца“ (*Йоана Нанкова*); „Символи и знаци - закодирани в традиционното народно облекло на населението от Северозападна България“ (*Силвия Гарванска*); „Топонимични проекции на името „България“ (*Нели Стоянова*).

На 22 юли *Силвия Гарванска* взе участие в теренно етнографско проучване в с. Ослен Криводол.

На 11-12 ноември уредникът *Нели Стоянова* взе участие в научна конференция „Революции и еволюции – политически, икономически, технологични, културни и социални измерения на прогреса“, организирана от РИМ – Плевен и Историческия факултет на СУ „Св. Климент Охридски“.

На 15 ноември *Силвия Гарванска* и *Александра Тодорова* проведоха теренно етнографско проучване в селищата Ослен Криводол и Лик.

Издателска дейност. След няколко годишен застой и в продължаващо очакване за издаване на сборника с докладите от научната конференция „Апогеят на трибалския династичен дом (трибалите и техните съседи през класическата и ранно елинистическата епохи)“ - 50 години от откриването на гробниците в Могиланската могила във Враца, както и на сборник с докладите от научната конференция „Съкровището от Рогозен в Античния свят – 30 години по-късно” по повод 30 години от откриването на Рогозенското съкровище с отговорник доц. Нарцис Торбов, успяхме да преиздадем допълнено и преработено издание с автори *Богдан Николов*, *Спас Машов* и *Пламен Иванов* „**Тракийско сребърно съкровище от Рогозен – каталог**“ с предговор и редакция от *Георги Ганецовски*, *Александра Петрова* и *Мария Христова* и превод на английски език *Теодор Вълков*.

Предвид ежегодно завършените теми, представяни от уредниците на РИМ-Враца и от други институти на нашите Зимни четения, остава задачата материалите да излизат регулярно в поредицата „Известия на музеите в Северозападна България“ при осигурено финансиране, за което полагаме усилия. Ръководството на музея се ангажира да осигури средства за редакция, предпечатна обработка и печат (или в електронен вариант).

Издателската дейност в областта на рекламните печатни материали запази своята активност с работата на *Пламен Петков*. През изтеклата година редовно е попълван дигиталният вариант на информационния бюлетин на музея, разпространяван в нашия сайт. Бюлетинът предоставя в реално време, ежемесечно актуалната информация за дейността на музея, както предстоящите събития. Тази информация е ценен, обективен,

актуален извор за нашата дейност и отворен виртуален прозорец за всичко, което се случва на музейното ни поприще. В работата му са включени още: копиране и сканиране на документи, както и обработка на снимкови материали на колеги и посетители; поддръжка на компютърната техника в музея и оказване помощ относно възникнали компютърни проблеми; заснемане на видеоклипове за Youtube канала на музея, представящи музейната дейност, изготвяне на удостоверения за износ на художествени произведения и фото заснемане на някои от музейните събития.

Продължи нашата активност във виртуалните платформи. Тя се изразява в следните дейности в представяне на повечето изложби и културно-масова дейност в мрежата.

Експозиционната дейност на РИМ–Враца е друг основен компонент в нашите активни и динамични изяви в културния живот на града. Достигнатите позиции са запазени и надградени. При подготвянето и реализирането на временни експозиции за поредна година са проявени необходимите професионализъм и изобретателност. Отдел „Стопански дейност” (*Светлин Бориславов* и електротехникът *Пламен Томов*), отделите „Художествена галерия” (*Милен Василев* и *Христо Божков*), „Връзки с обществеността” и „Рекламно-информационният център” (*Теодор Вълков* и *Пламен Петков*), оказваха според възможностите си логистична подкрепа на уредниците.

В Централната сграда на музея за поредна година са подредени множество *временни изложби и изложбени кътове* с разнообразна тематична насоченост и съдържание:

1. Постоянни експозиции.

През изминалата година стартира реализацията на идейния проект за цялостно обновяване на зала „Тракийски съкровища – традиционно златарство във Враца и региона“ съобразно последните технологични достижения в представянето на културното наследство, спечелен от фирма „Ателие 3“, финансиран от фондация „Америка за България“ и изпълнен от фирмите „Модул-РМ“ ЕООД, „Фарко“ РООД и MEYVAERT. Сформираната от страна на РИМ-Враца работна група (Георги Ганецовски, Александра Петрова, отдел „Фондове“ и отдел „Етнография“) предоставяше цялата изисквана на информация и консултации, изготвяше анотации и текстове-експонати.

През м. юни и юли постоянната експозиция на зала „Археология“ се допълни с реконструкция на един от представителните цистови гробове с богат инвентар (гроб № 5), част от Римския некропол с кремация (II-IV век), проучен през 2021 г. в землището на с. Люти дол от екип с ръководител А. Петрова. Реконструкцията е осъществена с автентичните камъни, от които е изградено гробното съоръжение и представя разчистената на място клада, кремирани човешки костни останки, гробният инвентар и гробните дарове, след реставрирането на последните в лабораториите на РИМ-Враца от Галина Томова (керамика) и НАИМ-БАН от Петя Пенкова (предмети от метал). Експозиционният план е дело на Александра Петрова. Реализацията на витрината е дело на Творчески център ИРТ – ЕООД, град Враца, с участието на Милен Иванчев, отдел „ХГ“ и Светлин Бориславов, отдел „Административно-стопанска дейност“.

Пламен Томов продължи дейностите по осъвременяване и автоматизиране на осветлението в експозиционните пространства от Централната сграда и ЕВК „Св. Софроний Врачански“.

2. Продължава изградената през годините традиция за поддръждане на временни и камерни изложби във фойето на училище „Възнесение” и в експозиционните пространства на централна сграда на РИМ Враца с участието на отдели „Археология“, „Етнография“, „История на България XV–XIX век“, „Нова история“, „Най-нова история“ и „Художествена галерия“:

- на 14 януари във фойето на Централната сграда бе подредена изложба по повод 115 години от рождението на известния майстор на акварела Йордан Гешев;
- през м. януари Христина Христова и Христо Божков подредиха в Голямата зала на ХГ гостуващата фотоизложба „Врачанските къщи – нестихващо достолепие“ предоставена от сдружение „Врачанските къщи“;
- на 28 февруари във фойето на училище „Възнесение“ бе подредена изложба на традиционни мартеници;
- на 29 февруари в зала „Нова История” бе подреден временен експозиционен кът посветен на 130 г. от рождението на Гаврил Генов, 130 г. от рождението на Фердинад Козовски и 120 г. от рождението и 40 г. от смъртта на ген. Петър Панчевски;
- от 1 до 7 март 2022 г предполагаемата сабя на Христо Ботев, дарена от игумена на Черепишкия манастир, гостува като „Експонат за един ден“ в Регионален етнографски музей на открито „Етъра“. Събитието беше отразено в канала на музей „Етъра“ в Youtube, както и в платформата култура ON AIR и Facebook;
- на 2 март във фойето на Централната сграда бе подредена изложба по повод 140 години от рождението на големия български художник Владимир Димитров-Майстора;
- на 17 март в Малката зала на ХГ бе представена изложба по повод 145 години от рождението на новатора в живописата проф. Цено Тодоров;
- на 19 март във фойето на Централната сграда бе подредена изложба-живопис по повод 110 години от рождението на художника Любен Петров;
- на 3 април във фойето на училище „Възнесение“ бе подреден изложбен кът на пана от плъстена вълна, изработени от ученици от ОУ „В. Левски“, с помощта на уредниците от отдел „Етнография“;
- на 12 април в Малката зала на ХГ бе открита изложба на врачанските художници посветена на 55 години от създаване на Окръжната художествена галерия във Враца с представяне каталога на ХГ „Иван Фунев“;
- на 22 април в Малката на ХГ бе открита изложба живопис под надслов „Ден на земята“ на художниците Владислав Чавдаров и Марио Бондоков;
- на 20 април във фойето на училище „Възнесение“ бе подредена камерна изложба „Великденски яйца“;
- на 27 април във фойето на РИМ-Враца“ бе подредена гостуваща изложба на ИМ – Велинград – „Великденските яйца на България – минало и настояще“;
- На 6 май по случай деня на храбростта и празника на Българската армия в зала „Нова история” бе подреден временен експозиционен кът, показващ войнишко бойно снаряжение от времето на войните за национално обединение;
- на 11 май в Залата за временни и гостуващи изложби на РИМ-Враца бе открита традиционната ни временна изложба „Постъпления в РИМ-Враца през 2021 година“, представяща културни ценности от събирателската работа на отделите „Археология“; „Етнография“; „История на България XIV-XIX век“; „Нова история“; „Най-нова история“ и „Художествена Галерия“ с движими културни ценности, постъпили под формата на дарения от граждани и такива придобити при археологическите проучвания през 2021 година във Врачанско (уредниците на отделите);
- от 14 до 22 май 2022 г експонатът от РИМ – Враца „Сабята на Христо Ботев“ гостува и на РИМ – Хасково, по случай международната инициатива „Нощ в музея“. Експонатът беше част от временна експозиция „За свободата на България“;
- на 23 май се откри изложба под надслов „Кръстосай дух с огнен меч. Геометрия на новото време“ на врачанската художничка Ивета Михайлова в Малката зала на Художествената галерия;
- от 25 май до 25 юни, като част от Ботеви дни 2022 в РИМ – Враца гостува мобилна изложба на Национален музей „Христо Ботев“ – гр. Калофер. Изложбата, с наименование

„Христо Ботев. Живот и дело“ бе открита на 27 май в преддверието на Голямата зала на Художествената галерия;

- на 28 май в Голямата зала на Художествената галерия бе открита Национална изложба „Земята на Ботев 2022“. Бяха връчени награди в областта на живописата, скулптурата и приложното изкуство;

- на 30 май в зала „Нова история“ бе подреден временен експозиционен кът, който представя историята на лотарийните билети издавани от Държавната лотария в периода от 1935 до 2011 година;

- през месец юни по случай 300 години от рождението на Паисий Хилендарски и 260 години от написването на „История славянобългарска“ бяха отбелязани с изработване и излагане в централното фоайе на музея на тематично информационно табло;

- през месец юни във фоайето на Централната сграда бе подреден изложбен кът по повод 95 години от рождението на големия български скулптор Владимир Гиновски;

- на 14 юли в зала „Нова история“ бе подреден временен експозиционен кът посветен на видния врачанин Васил Кънчов;

- през месеците юли-август в Голямата зала на Художествената галерия бе представена изложба с подбрани творби от фонда на галерията;

- на 02 август в преддверието на Голямата зала на Художествената галерия бе открита гостуваща временна мобилна изложба от РИМ-Варна, представяща в постери историята на Варненския халколитен некропол, от който произхожда най-старото обработено злато;

- на 4 август в Малката зала на Художествената галерия бе открита изложба по повод 90 години от рождението на именития врачански художник Людмил Младенов-Цвекето с творби от фонда на галерията и лични притежания на семейството;

- на 6 септември по повод 137 години от Съединението на Княжество България с Източна Румелия в зала „Нова история“ бяха поставени информационни табла представящи кратка информация за това паметно събитие;

- на 6 септември във фоайето на училище „Възнесение“ бе подредена изложба на копаничаря Георги Стоилов, по повод 35 години от откриването на ЕВК „Св. С. Врачански“;

- на 6 септември в двора на ЕВК „Св. С. Врачански“ бе подредена арт-инсталация от килими, дело на фондация „Пътят на траките“, по повод 35 години от откриването на ЕВК „Св. С. Врачански“;

- на 22 септември по повод 114 години от Независимостта на България в зала „Нова история“ бяха представени информационни табла показващи историческите събития случили се в региона;

- на 26 септември в Малката зала на ХГ бе открита изложба по повод 20 години от кончината на видния врачански художник Владимир Ганецовски с творби от фонда на галерията;

- през месец септември във фоайето на Централната сграда бе подредена изложба по повод 125 години от рождението на художника Никола Вълчев;

- на 3 октомври в преддверието на Голямата зала на галерията бе открита изложба с творбите на участниците в XVIII национален пленер по графика и живопис „Врачанска есен“ 2022;

- На 5 октомври в залата за „Временни и гостуващи изложби“ отдел „Нова история“ подреди и представи изложба посветена на 110 годишнина от началото на Балканската война;

- на 13 октомври в Голямата зала на Художествената галерия бе открита самостоятелна изложба живопис на художника Петьо Начев;

- през месец октомври във фоайето на Централната сграда бе подредена изложба по повод 115 години от рождението на известния врачански художник Никола Златев;

- през месец ноември във фоайето на Централната сграда бе представена изложба-живопис по повод 90 години от рождението на проф. Николай Русчуклиев – голям дарител на Художествената галерия;

- на 8 ноември беше открит експозиционен кът с информационни табла и витрини с експонати от фондовете на РИМ–Враца, по повод 145 години от освобождението на Враца и участието на врачани в опълчението;

- на 9 ноември в преддверието на Голямата зала на Художествената галерия бе открита временна мобилна изложба на Националния антропологичен музей към БАН "Лечебницата в античността и средновековието". Изложбата се състои от постери и материали от фонда на ИЕМПАМ-БАН и Исторически музей – Свищов. Встъпително слово и повече информация представи един от авторите на изложбата гл. ас д-р Мария Христова (ИЕМПАМ-БАН)

- 1 декември в Малката зала на Художествената галерия бе подредена изложба живопис и графика на художника Росен Рашев – Рошпака;

- на 28 ноември в зала „Нова история” бе подреден и представен временен експозиционен кът по повод 145 годишнина от рождението и 90 годишнина от смъртта на Иван Симеонов – Рунтавия кмет;

- на 20 декември в Малката зала на Художествената галерия бе подредена традиционната „Коледна изложба-базар 2022“ на врачанските художници;

- на 23 декември в зала „Нова история” бе подреден и представен временен експозиционен кът по повод 70 годишнина от смъртта на Цвятко Бобошевски.

Този дълъг списък ясно показва нашата отговорност и мотивираност към другата ни основна функция – представянето на културното ни наследство. Остава обаче хроничния проблем с *неотоплените експозиционни зали, водещ до чувствителен спад на посетители през студентите месеци и до проникването на завишено количество влага в експозициите*. Той остава трайно неразрешен и изход от тази тежка ситуация изглежда няма. Едно е ясно - въпреки всеобщата стагнация, наложена от пандемия, инфлация, политическа или икономическа кризи ние запазваме активност и задържаме достиженията си в представянето, разнообразието на тематиките, в динамизиране на форматите при експозиционните дейности, в скъсяване дистанцията с публиката и разчупване формите на общуване с нея.

Тук важна функция има **Културно-масовата и популяризаторска дейност**.

Врачанската музейна институция остана водеща в отговорната си мисия за представяне на историческата памет по начин, който да образова, възпитава и култивира непреходни ценности, както и така дефицитното ни, а в немалко случаи криворазбрано родолюбие. Това става възможно благодарение умелото и професионално прилагане на съвременните технологични и дидактични методики. Запазихме високото ниво на работа, което само трябва да стимулира амбициите ни в тази патриотична кауза с нови идеи и иновации. Основна роля в нея се пада преди всичко на *екскурзоводската дейност*, включваща обслужване на експозициите и работа с посетителите. Специалистите в отдел **„Връзки с обществеността”** (Теодор Вълков, Наталия Борисова и Доротея Владова/Десислава Петкова), както и уредника в отдел **„Музейни образователни програми”** (Тихомир Машов), се справиха успешно със задълженията си, като в натоварени дни (включително в съботите и неделите) или при обслужването на зала „Рогозенско съкровище” и другите активни експозиции, в някои случаи подпомагани от дежурните екипи.

След края на пандемията образователната инициатива на Министерство на образованието и науката и Министерство на културата наречена „училището в музея“ и

„музея в училището“, касаеща активизиране взаимодействието ни с учебните заведения във всички програми, възпитаващи в родолюбие, макар и плахо се рестартира. Отдел „Музейни образователни програми“ продължи работата си с провеждане на специализирани беседи, ориентирани към особеностите на различните възрастови групи и представянето им по атрактивен и интересен начин при спазване на наложените предпазни мерки. Тук активност се наблюдава и при уредниците в отдел „Етнография“, които със своята инициативност и професионална активност, постигнаха рекорд в тази музейна дейност. Благодарение на това резултатите ни останаха все така на високо ниво, като се поддържа позитивно отношение към музея в публичното пространство, което може само да ни радва. Отново подчертавам, че ключът за тази успеваемост е в наши ръце и очевидно работи ефикасно: интересното, атрактивното и иновативно представяне на дадено събитие с активно включване на участниците. Основните акценти са в приключенските игри, тематичните работилници, ателиетата и други с цел превръщането на някои събития и дейности от кампанийни в постоянни и устойчиви.

Работата на отдел „Връзки с обществеността“ през 2022 година бе съсредоточена в изпълнение на основните задачи залегнали в годишния план. През изминалата година *Теодор Вълков* оказваше помощ в различните дейности на уредниците и на директора. Относно методическата работа, отдел „Връзки с обществеността“ целогодишно предоставяше на учаци, студенти и граждани информации, свързани със статистическите данни за посещенията и организиранията от музея прояви. Изготвяха се исторически справки, съдействаше се на уредниците за популяризиране на времените им кътове и изложби и в решаването на ежедневните текущи работни задачи.

Една от главните задачи на отдел „Връзки с обществеността“ бе популяризирането на организиранията музейни инициативи. През изминалата година отново в следствие на възстановяването на дейността на музея от продължителната пандемия, не малка част от популяризаторската дейност се проведе в онлайн пространството със съдействието на *Пламен Петков*. С негова помощ се изготвяха афиши и покани, които съответно бяха разнасяни по предназначение до различни културни институции и медии с цел популяризация за дадено събитие.

Както споменахме през 2022 година се наблюдава значително „свъземане“ на туристопотока, а и има забележим ръст на посещаемостта в музея в сравнение с предходните две години на пандемия и ограничения. През годината се заснеха различни образователни клипове, проведеха се тематични уроци със съдействието на отдел „Връзки с обществеността“ и уредници от различни отдели в зависимост от тематиката на задачата.

Представители на отдела взеха участие в подготовката и разработката на няколко проекта към Министерство на културата и Национален фонд „Култура“, някои от които бяха одобрени. *Теодор Вълков* взе участие и в подготовката за издаване на нов каталог свързан с една от най-емблематичните находки съхранявана под „шапката“ на институцията, а именно Рогозенското съкровище. *Теодор Вълков* и *Мая Антова* оказаха техническа и организационна помощ при реализирането на рекламен календар на музея във връзка с предстоящата ни кръгла годишнина.

Служителите в отдел „Връзки с обществеността“ *Наталия Борисова* и *Доротея Владова/Десислава Петкова* отговаряха за стриктното водене на архивната документация на музея - книгите за кореспонденция и за музейната каса - билетите и рекламните материали. Те продължиха своята работа със завеждането на Входящата и Изходяща кореспонденция и Книгата за компенсации на колегите. Тази документация за изминалите години се съхранява в архива на отдел „Връзки с обществеността“. В края на всеки месец те представяха за Информационния бюлетин справки за посещенията на експозициите в Централната сграда на РИМ-Враца.

Изготвянето на тримесечните графици за дежурства също е част от отговорностите на отдела. Книгите за състояние на експозицията и за посетителите се попълваха от седмичния дежурен екип, а съхранението им за отминалите години се пази в архива на отдела. Отдел „Връзки с обществеността“ целогодишно предоставяше на учаци, студенти и граждани информация, свързана със статистическите данни за посещенията и организиранияте от музея прояви. Изготвяха се исторически справки, съдействаше се на отделите за популяризиране на времените им кътове и изложби, помагахме в решаването на ежедневните текущи работни задачи.

Десислава Петкова стана новото попълнение в отдела след напускането на *Доротей Владова*. Тя пое длъжността и като отговорник за музейната каса, редовното отчитане пред счетоводните органи, а така също и в обслужването на експозициите. Включи се бързо и ефективно в седмичните дежурства и изнасянето на информативни беседи пред посетителите.

По отношение популяризирането на организиранияте музейни инициативи с помощта на *Пламен Петков* се изготвяха афиши и покани, които съответно бяха своевременно доставяни до различни културни институции и медии с цел популяризация за дадено събитие.

По плана за работата на музея и културния календар през 2022 година бяха реализирани редица атрактивни и интересни събития за отдел **“Музейни образователни програми”** както и за отдел **„Етнография“**. Очакваме да се затвърди съвместната ни работа с редица училища, институции и организации, както и превръщането на някои събития и дейности от кампанийни в постоянни. След края на двугодишните „онлайн проведени събития“, можем да отчетем, че започнахме да се завръщаме към нормалността, която бе отключена със своеобразен бум в реализиранияте работилници, лектории ателиета и интерактивни занимания, обхванали подрастващите от детските градини до последните гимназиални класове.

Проблемите в този аспект се дължат на липсата на отопление през студените месеци и произтичащите от това затруднения да се водят всякакви тип дейности в помещенията на музея.

Събитията, реализирани от отделите „Музейни образователни програми“ и „Етнография“, които предизвикаха засилен интерес през 2022 година са представени по отдели.

Отдел *Етнография*:

- на 19 януари се състоя работилница за изработване на амулети със символа канатица, с ученици от ОУ „В. Левски“, с ръководител П. Димитров и уредниците от отдел „Етнография“ – Силвия Гарванска и Александра Тодорова;

- на 26 януари се състоя работилница за изработване на кукерски маски с ученици от ОУ „В. Левски“, с ръководител П. Димитров и ученици от Испания по програма „Еразъм“, и уредниците от отдел „Етнография“ – Йоана Нанкова и Александра Тодорова;

- на 17 февруари се състоя работилница за изработка на традиционни мартеници, с ученици от ОУ „Св. Св. Кирил и Методий“, с ръководители Олеся Цолова, Надя Стоянова и Камелия Багрянова и уредниците от отдел „Етнография“ Силвия Гарванска и Александра Тодорова;

- на 21 февруари Силвия Гарванска проведе онлайн урок на тема „Пролетни празници“ пред ученици от училище СУ „Св. Св. Кирил и Методий“ - гр. Козлодуй, с ръководител Д. Банкова;

- на 23 февруари се състоя работилници за изработка на традиционни мартеници с ученици и учители от Гърция, Турция и Румъния, гости на ОУ „Васил Левски“, по програма Еразъм +, Проект 2019-1-PT01-KA229-060666_2 "Growing up with Values from

Storytelling" 2019-2022., и уредниците от отдел „Етнография“ – Силвия Гарванска и Йоана Нанкова;

- на 24 февруари в сградата на училище „Възнесение“ на ЕВК „Св. С. Врачански“ се проведе възстановка на празника Баба Марта с ученици от СУ „Никола Войводов“, с ръководител Емилия Тошева;

- на 25 февруари се състоя работилница за изработка на традиционни мартеници с ученици от СУ „Христо Ботев“, с ръководител Галя Георгиева и Силвия Гарванска – уредник в отдел „Етнография“;

- на 25 февруари се проведе работилница за изработка на традиционни мартеници с ученици от ОУ „В. Левски“, с ръководител П. Димитров и Силвия Гарванска – уредник в отдел „Етнография“;

- на 28 февруари се проведе работилница за изработка на традиционни мартеници, с ученици от НУ „Св. Софроний Врачански“, с ръководител Йорданка Тодорова и уредниците в отдел „Етнография“ Силвия Гарванска и Йоана Нанкова;

- на 7 март се проведе работилница за изработка на пана, чрез техниката плъстене на вълна, с ученици от ОУ „В. Левски“, с ръководител П. Димитров и уредниците от отдел „Етнография“ Силвия Гарванска и Йоана Нанкова;

- на 22 март се състоя работилница за изработка на пана, чрез техниката плъстене на вълна, с ученици от ОУ „В. Левски“, с ръководител П. Димитров и уредниците от отдел „Етнография“ Силвия Гарванска и Йоана Нанкова;

- на 28 март се състоя работилница за изработка на пана, чрез техниката плъстене на вълна, с ученици от ОУ „В. Левски“, с ръководител П. Димитров и уредниците от отдел „Етнография“ Силвия Гарванска и Йоана Нанкова;

- на 11 април се проведе работилница за изработка на кукли с народни носии, с ученици от 1-ви клас на НУ „Св. С. Врачански“, с ръководител Т. Христова и уредниците от отдел „Етнография“;

- на 11 април се състоя работилница за изработка на великденски яйца, чрез техниката сухо плъстене на вълна, с ученици от ОУ „В. Левски“, с ръководител П. Димитров и уредникът от отдел „Етнография“ – Силвия Гарванска;

- на 12 април се състоя работилница за месене на обредни хлябове за Лазаровден, с ученици от НУ „Св. С. Врачански“, с ръководител М. Пенчева и уредниците от отдел „Етнография“;

- на 13 април се състоя работилница за месене на обредни хлябове за Лазаровден, с ученици от НУ „Св. С. Врачански“, с ръководител Яна Копчева и уредниците от отдел „Етнография“;

- на 14 април се състоя работилница за изработка на кукли с народни носии, с ученици от НУ „Св. С. Врачански“, с ръководител М. Цветкова и уредниците от отдел „Етнография“;

- на 15 април се проведе работилница за месене на обредни хлябове за Лазаровден, с ученици от НУ „Св. С. Врачански“, с ръководител П. Цекова и уредниците от отдел „Етнография“;

- на 15 април в двора на ЕВК „Св. С. Врачански“ се проведе пролетният обичай лазаруване, с деца от ОДЗ „Брезичка“ и ДТС „Радост“;

- на 18 април се състоя работилница за боядисване на традиционни великденски яйца, с ученици от клуб „Краезнание“, при СУ „К. Тричков“, с ръководител Г. Маджарска и уредниците от отдел „Етнография“;

- на 18 април се проведе работилница за изработка на кукли с народни носии, с ученици от НУ „Св. С. Врачански“, с ръководител Г. Илиева и уредниците от отдел „Етнография“;

- на 19 април се проведе работилница за боядисване на традиционни великденски яйца, с техника изписване, чрез восък, с ученици от ОУ „В. Левски“, с ръководител П. Димитров и уредниците от отдел „Етнография“ – Силвия Гарванска и Йоана Нанкова;
- на 20 април се проведе работилница за изработка на великденски яйца, чрез различни техники, с ученици от НУ „Ив. Вазов“ и уредникът от отдел „Етнография“ Силвия Гарванска;
- на 21 април уредниците от отдел „Етнография“ взеха участие в деветия фолклорен събор „Пръски от извора“;
- на 26 април в двора на ЕВК „Св. С. Врачански“ се проведе „Игрите на баба и дядо“, с ученици от I клас, с ръководител Л. Гешева; II клас, с ръководител Д. Илиева и III клас, с ръководител П. Петрова от НУ „Св. С. Врачански“ и уредниците от отдел „Етнография“;
- на 27 април се състоя работилница за традиционни хлябове за Гергьовден, с ученици от III клас, с ръководител В. Николова и IV клас, с ръководител С. Стефанова от НУ „Св. С. Врачански“ и уредниците от отдел „Етнография“;
- на 28 април се проведе работилница за изработка на амулети, с ученици от ОУ "В. Левски", по проект "Teaching children about the bulgarian culture with different workshops" и уредниците от отдел „Етнография“;
- на 4 май се състоя работилница за изработка на амулети, с ученици от НУ „Ив. Младенов“ и уредниците от отдел „Етнография“;
- на 5 май се проведе работилница за традиционни хлябове за Гергьовден, с ученици от СУ „Хр. Ботев“ и уредниците от отдел „Етнография“;
- на 9 май се проведе работилница за изработване на пана от вълна, с ученици от НУ „Ив. Младенов“ и уредниците от отдел „Етнография“;
- на 10 май се състоя работилница за изработка на амулети, с ученици от НУ „Ив. Вазов“ и уредникът от отдел „Етнография“ – Силвия Гарванска;
- на 10 май се състоя работилница за плъстене на вълна, с ученици по програма „Еразъм“ и ОУ „В. Левски“ и уредниците от отдел „Етнография“;
- на 12 май на щанда на ОУ „В. Левски“ по време на „Панаир на образованието“ бяха показани предмети, изработени съвместно с уредниците от отдел „Етнография“;
- на 16 май се състоя работилница за изработка на амулети, с ученици от СУ „Хр. Ботев“ и уредниците от отдел „Етнография“;
- на 31 май уредниците от отдел „Етнография“ – Силвия Гарванска и Йоана Нанкова взеха участие в мероприятие по случай завършването на учебната година на ОУ „В. Левски“;
- на 8 юни в двора на ЕВК „Св. С. Врачански“ се проведе открит урок за традиционната носия от Врачанско, с ученици по програма „Еразъм“ към СУ „К. Тричков“ и уредниците от отдел „Етнография“ Силвия Гарванска и Йоана Нанкова;
- на 26 юни уредниците от отдел „Етнография“ взеха участие в Национален фолклорен събор – Леденика, с пресъздаването на традиционна северняшка сватба;
- на 4 юли се проведе работилница за изработване на амулети, съвместно мероприятие с НЧ „Развитие - 1869“ – Враца и уредниците от отдел „Етнография“ – Силвия Гарванска и Йоана Нанкова;
- на 11 юли се проведе работилница за изработване на кукли с народни носии, съвместно мероприятие с НЧ „Развитие - 1869“ – Враца и уредниците от отдел „Етнография“;
- на 18 юли се състоя работилница за изработване на предмети и съдове от глина, съвместно мероприятие с НЧ „Развитие - 1869“ – Враца и уредниците от отдел „Етнография“;

- на 19 юли се проведе работилница за изработване на амулети от глина, съвместно мероприятие с НЧ „Фар 1930“ – с. Паволче и уредниците от отдел „Етнография“ – Силвия Гарванска и Йоана Нанкова;

- на 25 юли се проведе работилница за изработване на амулети с шевици, съвместно мероприятие с НЧ „Развитие - 1869“ – Враца и уредниците от отдел „Етнография“;

- на 26 юли се проведе работилница за изработване на пана, чрез мокро плъстене на вълна, съвместно мероприятие с НЧ „Фар 1930“ – с. Паволче и уредниците от отдел „Етнография“ – Силвия Гарванска и Йоана Нанкова;

- на 1 август се състоя работилница - Накитите на българката - украшения с тайнствени сили, съвместно мероприятие с НЧ „Развитие - 1869“ – Враца и уредниците от отдел „Етнография“ - Йоана Нанкова и Александра Тодорова;

- на 8 август се състоя работилница за изработване на пана, чрез мокро плъстене на вълна, съвместно мероприятие с НЧ „Развитие - 1869“ – Враца и уредниците от отдел „Етнография“;

- на 9 август се състоя работилници в с. Ослен Криводол, съвместно с НЧ „Развитие 2022“ и уредникът в отдел „Етнография“ – Силвия Гарванска;

- на 10 август се състоя работилница за изработване на кукли с градско облекло, съвместно мероприятие с НЧ „Фар 1930“ – с. Паволче и уредниците от отдел „Етнография“ – Силвия Гарванска и Александра Тодорова;

- на 17 август се проведе лектория за Историята на грима и прическите от древността до днес, съвместно мероприятие с НЧ „Фар 1930“ – с. Паволче и уредниците от отдел „Етнография“ – Силвия Гарванска и Александра Тодорова;

- на 22 август се проведе работилница за изработване на макет на обзавеждане за традиционна възрожденска къща, съвместно мероприятие с НЧ „Развитие - 1869“ – Враца и уредниците от отдел „Етнография“ – Силвия Гарванска и Александра Тодорова;

- на 29 август се проведе „Игрите на баба и дядо“, съвместно мероприятие с НЧ „Развитие - 1869“ – Враца и уредниците от отдел „Етнография“ – Силвия Гарванска и Йоана Нанкова;

- на 6 септември с богата програма се отбеляза 35-та годишнина от откриването на ЕВК „Св. С. Врачански“;

- на 25 септември Силвия Гарванска взе участие във възстановка на обичая „Пеперуда“ в с. Ослен Криводол;

- на 3 октомври се проведе работилница за изработка на амулети, с ученици от ИСУ "Отец Паисий" Враца и чужденци – занимание по проекта „SAVE“ на програма "Еразъм +", с ръководител Ваня Червенкова и уредниците от отдел „Етнография“;

- на 10 октомври се проведе работилница и открит урок за изработка на амулети, с ученици ОУ „Хр. Ботев“ – гр. Мездра, с ръководител К. Каменова и уредникът от отдел „Етнография“ Силвия Гарванска;

- на 12 октомври се състоя работилница за изработка на амулети от глина, с ученици от ОУ „В. Левски“, с ръководител П. Димитров и уредниците от отдел „Етнография“ – Силвия Гарванска и Йоана Нанкова;

- на 13 октомври се състоя творческа работилница за сухо плъстене на вълна с ученици от 11 клас, паралелка "Графичен дизайн" на Профилирана езикова гимназия „Йоан Екзарх“, с ръководители Мария Георгиева и Димитринка Георгиева и уредниците от отдел „Етнография“;

- на 19 октомври Йоана Нанкова взе участие в дискуссионна среща на тема „Иманярството – кражба от миналото и бъдещето“, проведена в РИМ – Враца;

- на 24 октомври се проведе работилница за сухо плъстене на вълна, с учители по проект Еразъм + в НУ „Св. Софроний Врачански“ и уредниците от отдел „Етнография“;

- на 26 октомври се състоя работилница за традиционен обреден хляб, с ученици от НУ „Ив. Вазов“, с ръководител Д. Петрова и уредникът от отдел „Етнография“ Силвия Гарванска;

- на 26 октомври се проведе „Игрите на баба и дядо“, с ученици от ОУ „В. Левски“, с ръководител П. Димитров и уредниците от отдел „Етнография“;

- на 8 ноември Силвия Гарванска и Александра Тодорова изнесоха открит урок относно спецификите на науката Етнография, пред ученици от СОУ „Хр. Ботев“;

- на 10 ноември Силвия Гарванска и Йоана Нанкова изнесоха открит урок пред ученици от II в клас, от НУ „С. Врачански“, относно възрожденските къщи;

- на 16 ноември се проведе открит урок и работилница с ученици от II б клас от НУ „С. Врачански“, относно „Деня на християнското семейство“ и уредниците от Отдел „Етнография“ и уредникът от ХГ към РИМ – Враца Христо Божков;

- на 17 ноември се проведе открит урок и работилница с ученици от ОУ „Св. Св. Кирил и Методий“, относно „Деня на християнското семейство“ и уредниците от отдел „Етнография“ – Силвия Гарванска и Александра Тодорова;

- на 29 ноември се състоя работилница за изработка на традиционни сурвачки, с ученици от II б клас от НУ „С. Врачански“ и уредникът от Отдел „Етнография“ Силвия Гарванска;

- на 8 декември се състоя работилница за обредни хлябове за Коледа, с ученици от II б клас от НУ „С. Врачански“ и уредниците от Отдел „Етнография“;

- на 12 декември се проведе работилница за изработка на сурвачки, съвместно мероприятие с НЧ „Развитие“ – Враца и уредникът от отдел „Етнография“ Силвия Гарванска;

- на 14 декември се проведе работилница за изработка на сурвачки с ученици от ОУ „В. Левски“, с ръководител П. Димитров и уредникът от отдел „Етнография“ – Силвия Гарванска;

- на 16 декември се състоя работилница за традиционни обредни хлябове за Коледа, с ученици от ЕГ „Й. Екзарх“ и уредниците от РИМ – Враца Силвия Гарванска, Александра Тодорова и Тихомир Машов.

Този дълъг списък онагледява голямата активност на отдел „Етнография“ и постигнати високи резултати в тази важна музейна дейност, за което ги поздравявам. Този техен рекорд в Културно-масовата и популяризаторска дейност може да бъде пример за следване. Отдел „Етнография“ отчита най-високият брой дарения до момента, в сравнение с предходни години. Уредниците от отдела взеха участие в рекорден брой работилници – 68, организирани и проведени съвместно с почти всички училища в града и региона, както и с читалище „Развитие“- гр. Враца, На 6 септември бе отбелязана 35 годишнината на ЕВК „Св. С. Врачански“, със запомняща се и богата фолклорна програма.

Отдел „Музейни образователни програми“.

Според представената информация на *Тихомир Машов* годината започна трудно поради все още валидните ограничителни мерки на пандемията. Постепенно активностите, които провеждаше отдела се върнаха към обратния и пълноценен работен режим. Продължи работата с паралелката „Аниматори в туризма“ към ПЕГ „Йоан Екзарх“–Враца. Учениците бяха включвани в редица тематични работилници, дейности, практики и т.н. Активизира се съвместната ни работа с ОУ „Васил Левски“ – Враца. Реализирани бяха събития като част от НП „Заедно за всяко дете“ 2022. „Лятната програма“ на отдел „Музейни образователни програми“ беше изготвена с концепция, визия и отношение. Родителите и участниците в програмата бяха доволни от тематичните дейности, начина им на провеждане и от идеята като цяло. Отделът заработи на пълни обороти и се включи в седмото издание на фестивала за древни култури

„Слънцето на Годорка“. Там той реализира по традиция приключенската игра „Пътят на Слънцето“, която показва, че подобен род игри имат своя голям потенциал за развитие. Реализираните от отдел „Музейни образователни програми“ събития са:

- на 10 януари в ПЕГ „Екзарх Йосиф“ се проведе среща-разговор и лектория на теми „Екскурзовод в музея“, „Отношение към посетителите“, „Работата в музея“ с учениците от паралелка „Аниматори в туризма“. След разговора се проведе практическо упражнение под формата на „Карта на аргументите“, което беше свързано с проблеми, касаещи културно-историческото наследство и туризма в нашия регион;

- на 14 януари в РИМ-Враца се проведе поредното практическо занимание с учениците от XI клас, паралелка „Аниматори в туризма“ към ПЕГ „Йоан Екзарх“;

- на 18 януари се проведе с учениците от XII клас, паралелка „Аниматори в туризма“ към ПЕГ „Йоан Екзарх“ – Враца туристическа обиколка в град Враца, която включваше редица културни исторически обекти. Учениците бяха запознати с историята и състоянието на тези обекти. Беше им поставена задача – „Какво бихте направили като събитие по тези места“. Срещата е част от общите ни практически занимания;

- на 25 февруари се реализира поредното практическо занимание с учениците от XI „Г“ клас към ПЕГ „Йоан Екзарх“, паралелка „Аниматори в туризма“. Участниците влязоха в ролята на екскурзоводи и представиха част от някои експозиции, артефакти и съкровища;

- през месец март се проведе практическо занятия с паралелка „Аниматори в туризма“ към ПЕГ „Йоан Екзарх“ – Враца. Учениците влязоха в ролята на екскурзоводи и представиха различни експонати и експозиции на музея;

- на 24 март се реализира интерактивна игра „Търсачи на културно-исторически обекти“ във Враца. В инициативата участваха ученици от ПЕГ „Йоан Екзарх“ и гости от чужбина по програма „Еразъм +“;

- на 15 април Тихомир Машов представи презентация за съвместните дейности между ОУ „Васил Левски“ и РИМ-Враца. Дейностите, са част от НП „Заедно за всяко дете“ 2022;

- на 30 април се проведе приключенската игра „Лов на съкровища“ в местността „Вратцата“. В тази активност, проведена в рамките на Национална Програма „Заедно за всяко дете“ се включиха родители, ученици и учители. Разделени в отбори и с помощта на карти, родителите и децата успяха да намерят „съкровищата“, които бяха реплики на артефакти от РИМ–Враца. Освен един спомен, тези сувенири разказват много за културно-историческото наследство на региона;

- на 27 април в ПЕГ „Йоан Екзарх“ се проведе състезание „Стани богат“ с въпроси по география и история. РИМ-Враца беше изготвил специална секция с въпроси, които бяха свързани с местната история и география. Уредниците Тихомир Машов и Доротея Вladoва бяха поканени на събитието и имаха възможността да журират и директно да зададат своите въпроси на участниците;

- на 24 май Тихомир Машов се включи с материали и методическа помощ в събитието „Писалище“ организирано от Младежки център – Враца пред паметника на Светите братя Кирил и Методий;

- на 30 май се проведе интерактивната игра „Десет малко известни факта за Христо Ботев и неговата чета“. В нея взеха участие ученици от СУ „Христо Ботев“, СУ „Никола Войводов“ и ОУ „Васил Левски“. Събитието беше част от програмата на Ботевите дни – 2022;

- на 31 май се проведе играта „Търсачи на съкровища“ в музея. Участници бяха гости от различни страни по програма „Еразъм+“;

- на 15 юни с ученици от паралелка „Аниматори в туризма“ към ПЕГ „Йоан Екзарх“ се реализира облагородяване на пространството зад музея – известно още като „Якото място“;

- на 24 юни с ученици от град Чипровци се проведе игра „Търсачи на древни артефакти и съкровища“ в РИМ-Враца, след което им бе изнесена тематична беседа;

- на 5 юли се проведе занимание с деца по програмата „Лято в музея“ на тема „Търсачи на загадки и артефакти“;

- на 12 юли се проведе поредната работилница от програмата „Лято в музея“. Тя бе на тема „Изработка на глинени съдове и идоли от праисторията“;

- на 19 юли се проведе лятното занимание „На лов за стари сгради“;

- на 26 юли като част от лятната програма за деца бе проведена играта „QR приключение в музея“;

- на 11 август се проведе арт работилница с деца от програмата „Лято в музея“ на тема „Рисунките и символите на праисторическия човек“;

- На 16 август се проведе поредното занимание от програмата „Лято в музея“ на тема „Значението на украсата и символите на керамиката от култура Градешница“;

- На 17 август се проведе импровизирана работилница от глина с младежи – гости на музея. Те изработиха глинени фигури от праисторията, които ще бъдат включени във фестивала „Слънцето на Тодорка“;

- през месец септември Тихомир Машов проведе организационна дейност за тематичните уроци с предучилищна група от ДГ „Брезичка“;

- на 9 и 10 септември отдел „Музейни образователни програми“ реализира приключенската игра „Пътят на Слънцето“, която беше част от седмото издание на фестивала „Слънцето на Тодорка“;

- на 19 октомври в Голямата зала на ХГ „Иван Фунев“ се състоя дискусийна среща на тема „Иманярството – кражба от миналото и бъдещето“. Участие взеха ученици от редица врачански училища. Специален гост на срещата беше старши инспектор Димитър Мишонов

- на 14 октомври отдел „Музейни образователни програми“ проведе специализирана беседа в залите „Археология“, „Ботева зала“ и „Рогозенско съкровище“ пред деца от 4-та група на ДГ „Брезичка“;

- на 13 октомври се проведе работилница с ученици от паралелка „Графичен дизайн“ към ПЕГ „Йоан Екзарх“ на тема „Макет на музейна експозиция и зала“;

- на 3 ноември се проведе практическото занимание с учениците от паралелка „Аниматори в туризма“ към ПЕГ „Екзарх Йосиф“ на тема "Макет на експозиция или галерия";

- на 24 ноември се реализира теоретичен урок на тема „Значението на глинени съдове и фигури от праисторията, символите и знаците върху тях“. Занятието се проведе с ученици от паралелка „Аниматори в туризма“ към ПЕГ „Йоан Екзарх“ и бе теоретична подготовка за предстояща практическа работилница с глина.

През периода 08-12 септември край археологическия обект Оходен-Валога е реализирано седмото издание на **фестивал за древни култури “Слънцето на Тодорка”** в няколко атрактивни модула. Организатори на събитието са *Георги Ганецовски* – ръководител на археологическата експедиция Оходен-Валога, директор на РИМ-Враца и *Георги Вrabчев* – директор на Младежки дом град Враца, ръководител на театрална група ТЕМП. Научният семинар, озаглавен „Послания на човешките цивилизации от древността - 2” протече при голям интерес с участието на *Георги Ганецовски, Йоана Нанкова, Александра Петрова, Силвия Гарванска* колеги от Монтана, Плевен и София. Експерименталните работилници преминаха с активното участие на грънчаря Куман Жеков, майсторката на плетива Юлия Боева, специалистите по плъстене Иван и Наташа

Манчеви и ръководителя на модула по експериментална археология Михаил Николов. Проведени са демонстрации с дегустации на праисторическа кухня с участието на копривщенеца Ангел Ангелов. Успешно е реализиран втория етап от демонстративен експеримент по дестилация и производство на алкохолна напитка с праисторически технологии. Засилен интерес предизвикаха “Археологическото училище” в търсене на “Колието на Тодорка” и приключенската игра “Пътят на Слънцето” в които под ръководството на *Тихомир Машов* и Мила Ганецовска се включиха много ученици от врачанските училища. Фестивалната сцена представи артистични възстановки и самодейни изяви на читалищни групи от региона Атракция на тракийски, римски и средновековни войни представиха активистите от сдружение „Авитохол“.

През 2022 година обърнахме внимание върху конкретни програми, събития и проекти. Това се получи от традицията и добрата работа, която имаме с редица училища, институции и организации. През изминалата година отделът се запази устойчивост в работа с паралелката „Аниматори в туризма“ към ПЕГ „Йоан Екзарх“. Очакването е съвместната ни работа да даде добри резултати през настоящата 2023-та година. Провеждането на интерактивни игри и занимания към различни възрастови групи позволява надграждане и това е една от правилните посоки към която трябва да се стремим. Продължава да се върви по пътя, по който дадено събитие да се представя интересно, полезно и атрактивно.

През 2022-ра година РИМ–Враца (Централна сграда и ЕВК „Св. Софроний Врачански“) бе посетен от 17 108 лица (при 10 858 за 2021; 8 729 за 2020; 20 511 за 2019; 19 511 за 2018; 21 982 за 2017; 28 238 за 2016; 21 години) в това число 15 978 българи (при 10 409 през 2021; 8 600 през 2020 г и 19 463 през 2019 години) и 1130 чужденци (при 449 през 2022; 129 през 2020; 1048 през 2019 и 1025 през 2018 години). Бяха изнесени 439 беседи, уроци и информации (при 116 през 2022; 14/2020; 418/2019; 269/2018; 523/2017; 503/2016; 360/2015). В посочените цифри са включени и посетителите при реализиране на мероприятия в двата обекта.

Данните показват рязко активизиране на работата с посетителите, паралелно с връщането към нормалността. Анализът по тримесечия показва рязко повишение броя на посетителите през второто тримесечие (което съвпада с премахването на ограниченията), като се наблюдават устойчиви високи нива на посетителския поток и през останалите две тримесечия на годината с известен спад през летните месеци. Същата зависимост се наблюдава и в приходите от билети и беседи. Общо приходите от билети, продажби, услуги и наем са 35 728 лв (при 31 754 през 2021; 11 704 лв през 2020 и 37 135.39 лв през 2019 година), което за тези неблагоприятни за работа условия е добро постижение.

Наблюдава се засилена посещаемост както от организирани групи, така и от единични посетители и семейства. Ако не се преобърне нещо относно здравния аспект на музейната активност можем да изразим оптимизъм за възстановяване на посетителския поток поне до нивата от 2018-2019 години.

Методическа работа, връзки с обществеността и реклама:

Специалистите от отдели „Археология“, „Етнография“, „История на България XV – XIX век“, „Нова история“, „Най-нова история“ и „Художествената галерия“ целогодишно оказваха методическа помощ на Община Враца, читалища, училища, детски заведения, студенти и граждани.

- на 12 февруари в археологически комплекс „Калето“ град Мездра *Георги Гнецовски* изнесе тематична беседа по повод традиционните им Дионисиеви празници;

- на 23 и 24 февруари археолозите *Георги Ганецовски* и *Александра Петрова* представиха в онлайн заседание на Секцията по интердисциплинарни изследвания и Археологическа карта на България (АКБ) на НАИМ-БАН отчети на осъществените под

тяжно ръководство през 2021 г. теренни археологически издирвания и наблюдения във връзка с актуализиране на АКБ и района на Врачанско, както и с осъществяването на различни инвестиционни намерения и инфраструктурни проекти. За поредна година след ограничителните мерки породени от COVID пандемията, археологическите отчети се осъществяват успешно в електронна среда, чрез платформата ZOOM и се излъчват на живо, чрез Стрийм в Youtube;

- през месец февруари *Александра Петрова* осъществи обработка на археологически материали, придобити в резултат на археологическите проучвания през 2021 г. във връзка с изготвянето на научни археологически отчети и изготвянето на документи за инвентарирането на артефактите във фонда на музея;

- на 11 март *Александра Петрова* представи пред Секция по Антична археология на НАИМ-БАН научен отчет на осъщественото под нейно ръководство през 2021 г. спасително археологическо проучване на обект 1 по трасето на Път Е-79, Лот 2 в землището на с. Люти дол, общ. Мездра, обл. Враца;

- в периода 22 февруари – 8 март *Георги Ганецовски* представи научни отчети пред секциите на НАИМ-БАН от проведените археологически проучвания през 2021 г. под негово ръководство на обектите: газопровод „Костелево-Чирен“, светилищен комплекс край с. Ослен Криводол, общ. Мездра; обект 4 по трасето на Път Е-79, Лот 2 в землището на с. Дърманци, общ. Мездра; селище и обреден център в м. Валога край с. Оходен; Мездра – Калето;

- на 16 и 17 август *Александра Петрова* участва, като представител на РИМ-Враца в работна група от българска страна, която посети Румъния във връзка със съвместни дейности между двете държави по трансграничен проект DiGI Parks ROBG 37, в който музеят е партньор. Проектът има за цел дигитализация, чрез заснемане с дроне и Лидар технология на територията на природните паркове ДПП „Врачански Балкан“ от българска страна и ПП „Мехединци“ от румънска страна, а също и на културно-историческите обекти попадащи в техния обхват. Българската работна група посети градския музей, културно-историческите забележителности в района на градовете Дробета-Турну Северин и Оршова, ВЕЦ „Железни врата“ и музея към него, туристически маршрути по течението на Дунав, както и администрацията на природния парк Мехединци, в отговор на визитата от румънска страна, състояла се на 9-10 август, когато беше посетен РИМ-Враца и Врачанските забележителности;

- на 31 август *Александра Петрова* участва в програмата на хепънинг, организиран в парк Могиланска могила от Община Враца и Търговско промишлената палата-Враца под надслов „Кампания за повишаване на осведомеността за популяризиране на зелените градски пространства и историческото наследство“ в рамките на проект „RESART_4Danube“, финансиран по Програма за транснационално сътрудничество „Дунав“ 2014-2020 г. *Александра Петрова* запозна присъстващите граждани, ученици и възпитаници на детски градини с културно-историческото значение на тракийския гробен комплекс и намерения в него богат гробен инвентар;

- от уредниците на отдел „Археология“ са изнесени тематични и специализирани беседи пред официални гости на Областна администрация Враца, Община Враца и ТПП – Враца, ДПП „Врачански Балкан“, чуждестранни делегации и посетители на музея;

- на 12 май *Силвия Гарванска* оказва методическа помощ на Мелина Василева, относно нейната разработка за Мито Орозов, в списание InGlobo;

- на 5 юни *Силвия Гарванска* взе участие в комисия за подбор на участници в националния събор – „Копривщица 2022“;

- на 25 юни уредниците от отдел „Етнография“ оказва методическа помощ при провеждането на конкурс за автентични народни носии, проведен на Национален фолклорен събор Леденика;

- на 25 август *Силвия Гарванска* оказа методическа помощ на НЧ „Фар 1930“с. Паволче, при подготовката на ревю с градско облекло.

През отчетния период дейността на отдел „История на България XV – XIX век“ (*Нели Стоянова*) беше белязана с множество методически и популяризаторски изяви с цел разширяване на познанията за българската и местната история сред учениците и гражданите на град Враца. Редом с работата по изготвяне на справки за граждани по въпроси, касаещи регионалната история и мястото на врачанските родове в нея, бяха проведени и редица тематични беседи, като например:

- беседа за Васил Левски пред ученици от 11 г клас, профил „Аниматори в туризма“ на ПЕГ „Йоан Екзарх“ – в зала „История на България XV – XIX век“ на РИМ – Враца;

- беседа пред ученици от СУ „Козма Тричков“ с ръководител Ива Иванова по повод 146 години от Априлското въстание – подготовката и провеждането на въстаническите акции във Врачанско. Беседата беше проведена в ЕВК „Св. Софроний Врачански“;

- беседа пред ученици от СУ „Никола Войводов“ по повод патронния им празник, 180 години от рождението и 155 години от смъртта на врачанския революционер Никола Хаджикръстев Върбанов – Войводов. Беседата беше проведена в зала „История на България XV – XIX век“ на РИМ – Враца;

- тематична беседа за врачанското възрожденско образование пред ученици от клуб „Родолубие“ на СУ „Козма Тричков“ – Враца, с ръководител Ива Иванова;

- по повод Деня на будителите 1 ноември бяха проведени тематични беседи за врачанските будители пред ученици от начален курс на НУ „Иван Вазов“ – Враца.

- тематична беседа „Въстанията на българите“ с ученици от ОБУ „Св. Св. Кирил и Методий“ село Девене, по НП „Осигуряване на съвременна, сигурна и достъпна образователна среда“, модул „Културните институции като образователна среда“;

- по повод годишнината от рождението на Христо Ботев беше проведена среща – разговор на тема „Ботев в нас, извън нас, въпреки нас ...“ с ученици от класове с профил „История“ от VIII до XII клас на СУ „Христо Ботев“. Срещата беше заснета от ТВ „Враца“ и излъчена в целия си обем в предаването „Приказки от делника“ на 8 и 9 януари;

- *Нели Стоянова* участва в различни чествания и градски тържества, свързани с отдаване на почит на национални герои и по повод годишнини от тяхното рождение или гибел. Например: рождението на Христо Ботев; обесването на Васил Левски; участие в градско тържество по повод 183 години от рождението на Софроний Врачански, организирано от Община Враца и Врачанска митрополия; участие в общинско тържество за отбелязване 180 години от рождението и 155 години от гибелта на Никола Войводов; участие със слово в градското тържество по повод 145 години от освобождението на Враца пред паметника на Вестителя и др.;

- от 27 май до 2 юни *Нели Стоянова* участва за поредна година в ръководството на Националния туристически поход „Козлодуй – Околчица“. Уредникът от музея се включи в родолюбивата инициатива и като представител на РИМ – Враца с исторически беседи по Ботевите места – Козлодуйски бряг, местностите Матеев геран, Поповото ханче в село Бутан, местността Милин камък, Ботева поляна и лобното място на Христо Ботев под връх Камарата. Беше регистрирано и участие като член на жури в ученическо състезание „1000 причини да се гордея, че съм българин“, организирано от РУО на МОН и Ротари-клуб – Враца;

- през месец януари уредникът *Валентина Любомирова* оказа методическа помощ на учениците от СУ „Отец Паисий“, като са им представи за заснемане материали от фонда на „Нова история“ свързани с войните за национално обединение с цел направата на табла;

- на 12 април уредникът *Валентина Любомирова* оказа методическа помощ на учениците от СОУ „Христо Ботев“ с материали от фонда на „Нова история“ свързани с

войните за национално обединение, които те заснеха и със снимките участваха в национална програма;

- на 27 април в зала „Нова история” уредникът *Валентина Любомирова* проведе тематична беседа пред ученици от СУ „Отец Паисий”. На децата бяха представени историята на двата славни полка от Северозапада: 35 – ти пехотен Врачански полк и 36 –ти пехотен Козлодуйски полк и им показа експонати свързани с полковете, които се намират във фонда на музея;

- на 5 май във връзка с оказаната по-рано през годината методическа помощ на учениците от СУ „Отец Паисий”, *Валентина Любомирова* поднесе приветствено слово при официалното завършване на националната програма „Изучаване и съхраняване на традициите и историята на Българската армия” пред паметника „Лъвчето” на Гаровия площад;

- *Валентина Любомирова* присъства на заседанието на организационния комитет за военните паметници;

- на 22 септември по повод деня на българската независимост *Мая Антова* представи тематично подготвен експозиционен кът пред ученици и граждани от Враца, и София. На същия ден , тя участва в градското тържество посветено на Независимостта;

- на 31 октомври беше отбелязана 130-та годишнина от създаването на 6-та пехотна Бдинска дивизия, в която *Мая Антова* взе участие с експозе посветено на генерал-майор Николай Кюркчиев;

- в чест на деня на народните будители (01 ноември), РУО – Враца организира традиционно състезание на тема: “1000 причини да се гордеем, че сме българи”, в което *Мая Антова* и *Нели Стоянова* участваха като жури;

- на 09 ноември *Мая Антова* участва в отбелязване на 144 г. от освобождението на Враца. Тя също взе участие в отбелязване на 125 години от създаване на Военния клуб във Враца;

- на 15 ноември в зала *Нова история* се състоя работна среща с ученици от СУ “Васил Кънчов”, за подготовка на бинарен урок посветен на техния патрон. *Мая Антова* ги запозна с експозициите посветени на Васил Кънчов. Бинарният урок беше проведен на 29 ноември;

-на 12 декември *Мая Антова* изнесе урок в музея на тема: „Участието на врачани в Първата световна война“, с участието на ученици от 9 клас от с. Девене, Врачанско;

- *Христина Христова* изготвяше справки по определени теми и проблеми свързани с най-новата история на Враца и региона по искания на граждани, журналисти, учители и други във връзка с краеведски проучвания и оказваше съдействие на ученици и студенти за подготовка на реферати и курсови работи, свързани с най-новата история на Враца, региона и страната;

- дейността на Художествената галерия през 2022 година бе съобразена с годишнините на художниците, чиито имена присъстват в инвентарните книги на отдела през изтеклата година от една страна, и от друга, с организиране на изложби на творци, изявили желание да излагат свои произведения;

- през месец май скулпторът *Милен Василев* създаде уникални пластики върху останките от разрушените смърчове пред входа на централната сграда на музея. Бяха изработени реплики на изображения от колекцията на Врачанския музей, наситени със символика, представяща защита, дълголетие и плодородие.

- на 16 ноември се проведе открит урок и работилница с ученици от II б клас от НУ „Св. Софроний врачански“, относно Денят на християнското семейство с участието на уредниците на отдел „Етнография“ и уредникът от ХГ „Иван Фунев“ към РИМ-Враца Христо Божков.

Изнесени са **беседи и лектории** пред ученици и туристи от страната и чужбина на археологическите обекти „Оходен-Валога“ и „Градище“.

РИМ–Враца съхрани своята активност по отношение на популяризаторската работа предвид затихналия заради пандемията културен и научен живот на града. Използваха се всички възможности чрез пресата, електронните медии и виртуалното пространство да се представят музейните изяви. Традиционно културно-историческото наследство, опазвано и показвано в експозиционните ни зали и на археологическите обекти, както и нашите музейни изяви, бяха обект на голямо внимание от страна на местни, национални и чуждестранни телевизионни, както и електронни медии, които заснемаха репортажи, документални филми и научнопопулярни материали. С интервюта, коментари, участия в самостоятелни рубрики или общи програми наши колеги се представиха пред: БНТ1 (Георги Ганецовски, Силвия Гарванска, Нели Стоянова, Милен Василев и Христо Божков); НОВА ТЕЛЕВИЗИЯ (Георги Ганецовски); БТВ (Георги Ганецовски и Милен Василев); ТВ ВРАЦА (Георги Ганецовски, Александра Петрова, Мая Антова; Нели Стоянова; Силвия Гарванска, Христо Божков и Милен Василев); РИМЕКС ТВ (Георги Ганецовски, Нели Стоянова, Милен Василев); БНР/РАДИО ВИДИН (Георги Ганецовски, Нели Стоянова, Силвия Гарванска, Мая Антова, Александра Петрова, Валентина Любомирова, Христо Божков); ДАРИК РАДИО (Георги Ганецовски); БТА (Георги Ганецовски); за в-к КОНКУРЕНТ (Георги Ганецовски; Нели Стоянова); за Общинския вестник „МЕЗДРА XXI век“ (Георги Ганецовски); Информационна агенция „ФОКУС“ (Нели Стоянова); сайта STORNIK (Нели Стоянова); страниците на музея в порталите YUOTUBE и FACEBOOK (Валентина Любомирова; Христо Божков; Доротея Владова; Нели Стоянова и Силвия Гарванска).

През годината във връзка с определени събития и чествания Христина Христова редовно предоставяше снимки и информация за публикации на колеги, институции, медии, организации, училища и частни лица, свързани със справки или работа по докторантури.

За поредна година потвърждаваме, че тази разнообразна медийна активност на музейните служители е признак за динамичните изяви на уредниците, свързани с многобройните музейни събития, което може само са ни радва, както и запазването на устойчив интерес в медийното пространство към РИМ-Враца – едно красноречиво доказателство за водещата роля на институцията както на местно, така и на национално ниво. Приятно впечатление прави присъствието на почти всички уредници в репортажите и предаванията на ТВ ВРАЦА.

Рекламно-информационният център на музея продължи да функционира в изпълнение на важната задача за популяризиране на институцията ни и културно-историческото наследство на Врачански регион в електронните медии и виртуалното пространство. *Пламен Петков* регулярно актуализира информацията в нашия интернет сайт, обогатяван с разнообразен текстови и фотоматериали, както и Facebook страницата на музея, наситана с разнообразен снимков материал и видео-клипове. С помощта на *Христина Христова* и директорът на музея регулярно издаваше дигиталния вариант на месечния бюлетин за дейността на музея; с помощта на *уредниците на музея* изготвяше плакати, покани, грамоти и благодарствени писма относно събитията, проведени в музея.

Пламен Петков участваше във фото заснемането на музейните събития, извършваше копиране и сканиране на документи, поддръжка на компютърната техника в музея, обработка на снимкови материали на колеги и посетители, както и изготвяше удостоверения за износ на художествени произведения.

Той реализираше библиотечната дейност на музея спрямо посетители и колеги, търсещи специализирана информация. Той продължи с регулярното актуализиране на

сайта и Facebook страницата на музея. Бяха направени 107 Facebook публикации, които имаха общо 152597 (+58%) гледания, 3592 (+58%) харесвания и 531 (+35%) споделяния (В скоби е даден прирастът спрямо миналата година).

Отново ще повторим, че Рекламно-информационният център успешно развива дейностите си с надграждане в две направления. Това са *интернет пространството, заедно със социалните мрежи и реклама и рекламни материали*.

В първото направление *интернет и социални мрежи* Пламен Петков добре се справя с предизвикателствата по актуализиране на сайта на музея и в редовното издаване на дигитален вариант на месечния бюлетин за дейността на музея. Профилът на РИМ–Враца във facebook има устойчив ръст на преглежданията и харесванията. В комбинация с множеството запитвания към музея от страна на „фейсбук-гърсачите“, свързани с нашата история и работа можем спокойно да отбележим, че РИМ-Враца е интересна и привлекателна виртуална дестинация.

Официалният сайт на музея www.vratsamuseum.com през изминалата година, беше периодично обновяван с актуалната ни информация. За отчетения период са изготвени 12 броя месечен информационен бюлетин в електронен вариант, популяризиран своевременно в интернет пространството.

Във второто направление *реклама и рекламни материали* свързано с копиране и сканиране на документи с обработка на снимкови материали на колеги и посетители, както и фото заснемане на част от музейните събития пламен Петков получаваше необходимата помощ от *Христина Христова, Христо Божков* и други колеги. Той продължи да осигурява логистиката по отношение на техническата поддръжка на остаряващата компютърната техника в музея.

Може да се заключи, че културно-масовата и популяризаторска работа на музея през изтеклата година запази високото си ниво въпреки крайно неблагоприятните условия, споменати по-горе. Въпреки това от изложеното се вижда, че културния афиш на РИМ–Враца за 2022 година остана все така богат на реализирани събития, а инициативите в областта на популяризаторската дейност – разнообразни и целенасочени, макар и повечето от тях, осъществени във виртуалното пространство. Запази се сериозна активност и устойчивост в честотата на провежданите мероприятия; в предлагане на по-широк спектър от иновативни, атрактивни и достъпни за повече участници инициативи.

През 2022-ра година специалисти от РИМ–Враца, самостоятелно или в партньорство, разработиха, спечелиха или участваха в **проекти** по различни програми.

През изминалата година РИМ-Враца кандидатства с два проекта за целево финансиране на теренни археологически проучвания от държавния бюджет чрез Министерство на културата, един от които беше класиран, финансирани и успешно реализирани (Проект за редовно археологическо проучване на селище от ранния неолит и обреден център Оходен-Валога, *Георги Ганецовски*). Целевото финансиране в тази посока от страна на Държавата продължи да дава тласък за добри резултати в посока на изучаване и опазване на културното наследство. Надявам се, че тази подкрепа от държавните институции ще се развива и през следващите години.

Отдел „Връзки с обществеността“ (*Теодор Вълков и Доротея Владова*) с помощта на *Георги Ганецовски* участваха в разработката на два проекта към *Министерство на културата и Национален фонд „Култура“*, които за съжаление не бяха класирани.

Първият е озаглавен „Културно-историческото наследство на Врачанска област – нови възможности за неговото опазване и представяне в контекста на съвременните технологии“ по програма „Дейности по представяне на движимото културно наследство и визуалните изкуства в музеите и художествените галерии“.

Вторият е именуван „Фестивал за древни култури „Слънцето на Тодорка“ по Програма за възстановяване на държавни и общински културни институции на НФ „Култура“.

РИМ-Враца кандидатства успешно *Програма на общински фонд „Култура“ град Враца за финансово подпомагане на проекти в областта на книгоиздаване, дейности и творци в областта на културата* с проект „Преиздаване на каталога „Тракийско сребърно съкровище от Рогозен“ с автори Богдан Николов, Спас Машов и Пламен Иванов в съвременен дизайн и печат за популяризиране на богатото културно наследство на Враца и региона“.

РИМ-Враца е партньор на успешно класираният проект на Община Враца „Младежки дом – атрактивно културно средище, програмиране на културното предприемачество, наследство и сътрудничество“ по *Финансовия механизъм на Европейското икономическо сътрудничество 2014-2020 години*.

Работата на отдел **Художествената галерия** (*Христо Божков и Милен Василев*) при РИМ–Враца бе реализирана по утвърдения план.

В края на 2022 година бе извършена пълна инвентаризация на фонда на Художествената галерия във връзка с отчисляването му от Христо Божков и неговото предаване на отговорност на Милен Василев. Продължи заснемането и компютърната обработка на творбите от фонда, които не бяха обработени.

През 2020 година много от картините във фонд “Живопис” бяха рамкирани със средства от спечелен проект от фонд „Култура“ към община Враца, но галерията притежава още ценни творби в малък формат на известни автори, които се съхраняват в папки; тези произведения нямат и никога не са имали рамки, което е пречка за тяхното директно експониране в изложбените зали. Същото се отнася и за творбите от фонд „Графика“ - повечето от тях са не рамкирани, стоящи във папки, което прави тяхното пълноценно експониране невъзможно.

През изтеклата година бе направен основен ремонт на фонд „Живопис“ със средства на музея. Стените бяха шпакловани и боядисани, осветлението в помещението беше подменено и осъвременено основно и допълнено с още осветителни тела. Също така, беше монтирано и устройство за прогонване на евентуални гризачи. Редовната поддръжка на влагоуловителите и климатичната инсталация във фондовите помещения е и гаранция за качествената им работа. Повреденият стар климатик във фонд „Скулптура“, беше подменен нова климатична инсталация. Художествената галерия се сдоби с нов компютър и беше издаден каталог по повод нейната 55 годишнина.

Извършена е пълна дезинфекция на фондохранилищата на Художествената галерия, в които е поддържан необходим температурен и влагов режим. Остава нуждата от реставрация на определени творби на известни наши художници, както и от рамкиране на творби, които поради тази причина не участват при подреждането на изложбите.

Защита на движими и недвижими културни ценности, реставрация и консервация.

Дейността на **реставрационно-консервационното ателие** (*Галина Томова*) бе съсредоточена върху обработката на ритмично постъпващият многоброен керамичен и друг материал, главно от археологически разкопки, теренни обхождания, експертизи, фондови комисии и дарения. Традиционно, както през всяка година и през изминалата, работата в ателието бе съсредоточена върху окончателната обработка на материалите от проведените археологически разкопки през археологическо лято 2021 година.

Довършена бе обработката на керамичния материал от археологическите разкопки в местността „Калето“ в град Мездра. Материалът бе измит, изсушен, сигниран и подходящо съхранен, като от него се оформиха седем съда, които бяха реставрирани и тонирани. Бе довършен, реставриран и тониран керамичен съд от

археологическите разкопки при село Дърманци. Работата продължи с обработката на ритмично постъпващия материал от теренни обходи, фондови комисии и последвалите нови археологически разкопки, както следва:

- през януари - фрагментирана глинена лампа от експертиза, получена за обработка, реставрирана и предадена на завеждащия отдел Археология, Александра Петрова;

- през март - материали от теренен обход в местността „Перката“ край град Бяла Слатина. Материалите бяха почистени, изсушени и подходящо съхранени и предадени;

- през май - керамика и костен материал от стартиралите на 28 април археологически разкопки по трасето на газопровода Костелево - Чирен. От ритмично постъпващият за обработка материал, който бе почистен, подходящо съхранен и предаден, се оформиха два съда – римска глинена чашка и гърне;

- на 05 юли бе почистено, залепено и реставрирано глинено гърненце и два костени крайника за меч, които бяха реставрирани, залепени и предадени на отдел Фондове;

- на 26 юли бе възстановен глинен съд - хранилище, който бе счупен. Съдът бе реставриран, подходящо тониран и ситуиран при другите глинени съдове;

- на 03 август бе почистена, обработена с препарат против вредители и изкитвана дървена синия на отдел Етнография, дарение от Бойка Лозанска;

- до края на месец август и началото на септември бяха почистени от лепилен слой и почистени с препарат за сребро около 50 броя експонати от постоянната експозиция от зала Врачански съкровища - по приложен акт и опис;

- от началото на месец септември започна и продължава обработката на постъпилите керамичен материал от проведените археологически разкопки в местността „Валогa“, село Оходен и в следствие стартиралите разкопки при село Дърманци и село Люти дол.

- продължава обработката на постъпилите материали.

През отчетния период отдел „**Стопански дейности**“ (*Светлин Бориславов и Пламен Томов*) се справяше с изпитания и предизвикателства от най-разнообразен характер – техническо обезпечаване на мероприятия и изложби, отстраняване на аварии и ремонти по ВиК, модернизиране и автоматизиране на осветителни и електроинсталации, снегочистване, реагиране на всякакви непредвидени обстоятелства и ситуации. Пламен Томов продължи с инициативност и висок професионализъм да обновява остарялата ни електро-инсталация. Изразявам увереност, че в случай на нужда заради остарелите и несъобразени със съвременните изисквания отоплителни, пожаро-известителни, електрически и осветителни системи ще продължи с компетентна и своевременна намеса.

Всички сериозни проблеми, а именно течащите покриви на къщите в ЕВК „Св. Софроний Врачански“, неремонтирания и несаниран административен блок на Централната сграда, са поставени пред общинското ръководство. От казаното в началния раздел на доклада се вижда, че проявяваме достатъчна активност, съобразно финансовите си възможности за поетапно ремонтиране и подновяване на интериорни и екстериорни музейни пространства, както остарялата музейна техника, на течащите покриви, така и на електро инсталацията. Но поради твърде ограничения финансов ресурс, можем да си позволим най-належащите и в ограничено количество музейни участъци.

Светлин Бориславов прояви завидни качества по организиране на ремонтните работи и високи изисквания при тяхното реализиране. Той продължи енергичните си

действия за подобряване работата на отдела за оптимизиране на наличното имущество, за своевременно снабдяване на колегията с необходимите материали и консумативи и за ефективна експлоатация на огромните музейни пространства, за логистично подсигуриране при провежданите ремонти, каквито бяха ремонтите на зала „Тракийски съкровища“, на част от покривното пространство над Централната сграда и на фасадата и покривът на Замбината къща в ЕВК „Св. Софроний Врачански“. Поддържаше се в изправност служебния автомобил на музея и неговото ползване бе контролирано по целесъобразност.

Хигиенизирането, поддържането и обслужването на музейните експозиции, административните помещения и външни площи остава изключително трудно само с две щатни хигиенистки (*Цветанка Ценова и Нина Йолова*), които продължават да изпълняват задълженията си стриктно и съвестно. При необходимост личният състав се разпределяше по зали и по график да подпомага хигиенизирането на площите в Централна сграда. Чрез програмите от „Бюро по труда“, получихме подкрепа от две бройки, съответно за Централната сграда и за ЕВК „Св. Софроний Врачански“, което определено спомогна за облекчаване почистването на големите вътрешно музейни и дворни пространства.

Хронични проблеми, отбелязвани в докладите от предходни години си остават. Очевидно за тяхното разрешаване без помощта на Община Враца няма как да се справим. Те с течение на времето се задълбочават, а някои от тях са стигнали и критичната си точка, изискваща спешни мерки. За пореден път ги представяме:

- *Екстремно ниските температури през зимата в експозиционните зали.* Поради невъзможността за отопление на повечето експозиционни зали чувствително спада посещаемостта на музея в студените месеци. Ниските температури и високата влажност оказват пагубно влияние и върху изложените експонати. През отчетния период климатиците работеха добре и в това отношение бяхме относително по-спокойни. Климатикът в зала „Рогозенско съкровище“ при правилна поддръжка работи безупречно;

- *Състояние на сградния фонд.* Продължаваме борбата с течовете на някои места в Централната сграда на музея, които системно нарушават вътрешната мазилка и облицовка на сградата. Те са причинени от архитектурни дефекти в остарялата сграда. От ремонтна дейност се нуждаят къщите-музеи в ЕВК „Св. Софроний Врачански“ и сградата на възрожденското училище „Възнесение“. Наложителен е ремонт на помещението с научния архив на РИМ–Враца, защото окаяното му състояние представлява реална заплаха за съхраняването на важната документация.

- *Състояние на фондохранилищата.* Отново констатираме недостига на пространство за депа, особено при отдел „Художествена галерия“, обстоятелство, което бе коментирано по-горе. Определени са някои малки помещения за спомагателен фонд за историческите отдели и отдел „Археология“, но те няма да решат проблема. Възобнови се и натрупването на кашони с материали в реставрационното ателие. Остава висящ проблема за подмяна на пукнатите стъкла на оберлихтовете в Голямата зала на галерията. Необходимо е голямата зала на Художествена галерия да се оборудват с насочваща осветителна система, за да се приближим още една крачка (след свършеното в Малката зала на художествената галерия) до съвременните критерии за модерни галерийни пространства. Продължаваме да търсим варианти за допълнителни помещения за съхранение на материали, подлежащи на обработка, на архивни материали и новопостъпващи културни ценности.

Системите за електронна охрана работят добре, поддържани от фирма „БАТ СЕКЮРИТИ“. Проблемите, възникващи с техниката за видеонаблюдение са отстранявани своевременно, като и физическата охрана е оборудвана с нова модерна

система. Физическата охрана на Централната сграда, осъществявана от фирма „СИТИ“ ООД, успешно изпълняваше своите отговорни функции.

Продължава да се развива във възходяща линия **Музейният бутик** за продажба на сувенири и рекламни материали в Кулата на Куртпашовите. *Лидия Кръстева*, отговорник за обекта, подпомагана в почивните дни от *Петя Гачовска*. Те успешно се справят със задачите по окомплектоване на щандовете, снабдяване и отчитане на стоките, кореспонденция с фирмите-доставчици, усвояване на сложния софтуер за складови наличности и продажби. Тяхната активност и инициативност за реализиране на продажби, може само да се поощрява. Продължава да се разширява асортиментът на предлаганите атрактивни сувенири и рекламни материали на достъпни цени. Имаме прекрасни рекламни материали, свързани с историята и забележителностите на нашия град – потребност за посетителите на музея и града. Втория и трети етажи на обекта продължават да функционират като атрактивна част от музейните експозиционни пространства, а интересът към тези пространства се запазва.

Повишаване **квалификацията** на музейните специалисти е естествена стъпка към пълноценната им професионална реализация. Това касае както специалността, така и компютърните умения. Констатираме подобрене на компютърните умения, показани нагледно в предадените отчети и планове на музея. Въпреки това все още се подготвят текстове при използване на съвършено вредния излишен бутон от клавиатурата за табулация, както и съкращаването на имената. Това е очевиден признак за мързел и неграмотност, защото при обработка на текста се оказва, че се налага цялостно преработване, за да добие правилен вид.

По отношение на **дисциплината** в музея е констатирано известно задържане на относително добро ниво. Остава действително да се спазват правилата от някои колеги, така, както други съвестно и коректно го правят. Изградената система на дежурства и компенсации позволява с ограничения персонал музейните експозиции да функционират през почивните дни (събота и неделя) и през дните на националните празници. Всяко нарушение на този порядък води до ненужно напрежение в институцията. Хроничен проблем остава неспазването на работното време, което ощетява институцията.

Надявам се скупчването на определена група кафепиесици пред Централната сграда на музея за време надхвърлящо нормативно признатата рамка от кодекса на труда действително да е преустановено. Този тип демонстрация на „трудова ангажираност“ пред врачанската общественост занапред ще се санкционира трудово-правната уредба.

Отново припомням, че всички ние работим в *престижна институция* с претенцията да е лицето на нашия град и имаме отговорността за компетентно и професионално изучаване, опазване и представяне на културното наследство. По мое мнение професионално и коректно свършената работа означава липса на конфликти, липса на интриги и спазване на правилата. Крайната цел е резултатност, заслужаваща съответното добро възнаграждение, видно от случилото се в края на изтеклата година.

Работата на музейната колегия в административно отношение продължи да се ръководи от утвърдените, понякога променяни и действащи *нормативни документи*. Това са актуализираните и новоприети на общо събрание Етичен кодекс на служителите в РИМ–Враца, Правилник за вътрешния ред и работа в РИМ–Враца, Вътрешни правила за организация на работната заплата и други възнаграждения на персонала в РИМ–Враца, Колективният трудов договорна РИМ–Враца и Длъжностните характеристики, които при необходимост се актуализират. Вече функционират и критериите за атестиране работата на всеки служител в музея. Ръководството на музея стриктно ще следи за спазване на работното време; за спазване на ангажиментите, произтичащи от заповедите за дежурствата в музейните сгради и изпълнението на служебните задължения съобразно

длъжностните характеристики. Исканите от нас увеличения на възнагражденията за музейните работници, особено във време на галопираща инфлация, логично означават по-качествен продукт в работата, резултатност, присъственост, изпълнение на плановите задачи, стриктно спазване на служебните ангажименти, на работното време и на дисциплината. През годината синдикалната организация запази своите позиции сред музейната колегия.

В заключение подчертавам, че изминалата 2022-ра година, протече с поредните дози динамика, предизвикателства, изненади и амбиции, но приключващата пандемия бързо бе заменена от политическа и икономическа кризи. Остана усещането за несигурност, както в личен, така и в професионален план. Налага се с повече адаптивност да намерим правилните решения за да продължим напред във високо отговорната ни кауза. Това до голяма степен зависи от екипността, мотивацията за работа, разумът и отдадеността на всеки от нас.

Видно от представената информация дейността на РИМ–Враца бе успешна. Въпреки предизвикателствата на кризите, намерихме решения и осъществихме повечето задачи, благодарение изобретателността, професионализма и мотивацията на някои колеги при спазването на служебните задължения и стриктното реализиране на плановите задачи, за което ги поздравявам. Въпреки някои обективни и субективни пропуски, представените в годишния отчет постижения са стойностни, забележими и оценени по достойнство от културната ни общественост. Институцията ни запази реномето си на авторитетен регионален научно-изследователски и културно-просветен център с трудната задача, да стимулира така необходимото, особено за младите хора, чувство за Родолюбие и съхранена идентичност.

А предизвикателствата, които ни очакват не са никак розови: това са драстичното повишение на електроенергията; рязкото поскъпване на услугите от фирми и физически лица; инфлацията, която „изяжда“ трудовите ни възнаграждения и несигурността, породена от продължителната политическа криза!

НАУЧНИ ПУБЛИКАЦИИ:

Petrova A., M. Hristova. Luxury pottery from Medieval Vratitsa. – In: Volume from 12th Congress AIECM3 on MEDIEVAL and Modern Period Mediterranean Ceramics, Athens, Greece, 21-27 October 2018. Athens, 2022, 215-221.

Николов Б., С. Машов и П. Иванов „Тракийско сребърно съкровище от Рогозен – каталог“. С., 2022, 92 (под ред. *Георги Ганецовски, Александра Петрова и Мария Христива-Пенкова*).

Ганецовски, Г. Редовно археологическо проучване на многослоен обект Калето, град Мездра – праисторически пласт в град Мездра, област Враца през 2021 година. - Археологически открития и разкопки през 2021 г, под печат.

Ганецовски, Г., В. Митева. Редовно археологическо проучване на раннеолитното селище в м. Валога (Долната лъка) край Оходен, община Враца през 2021 година. – Археологически открития и разкопки през 2021 г, под печат.

Ганецовски, Г., В. Митева. Спасително проучване на обекти 2 и 3 по трасето на инфраструктурен обект, път Е 79 „Мездра-Ботевград“, Лот 2 в землището на село Дърманци, община Мездра. - Археологически открития и разкопки през 2021 г, под печат.

Ганецовски, Г., В. Митева. Археологическо наблюдение по трасето на проект: реконструкция на газопроводно отклонение Враца 1с подмяна на участъци и изграждане

на приемна камера при ПГХ Чирен, в землищата на селата Костелево и Чирен, община Враца. - Археологически открития и разкопки през 2021 г, под печат.

Ганецовски, Г., В. Митева. Издирване на археологически обекти в землището на село Ослен Криводол, община Мездра. - Археологически открития и разкопки през 2021 г, под печат.

Петрова, Ал., Мария Христова-Пенкова, Нарцис Торбов. Некропол с кремация от римската епоха (II-IV век), землище на село Люти дол, община Мездра, област Враца. - Археологически открития и разкопки през 2021 г, под печат.

Петрова, Ал. Н. Торбов. Археологическо наблюдение във връзка с изграждане на скоростен път Е 79 „Мездра-Ботевград“, Лот 1. - Археологически открития и разкопки през 2021 г, под печат.

Торбов, Н., Мария Христова-Пенкова, Ал. Петрова. Редовно археологическо проучване на многопластов археологически обект в местността Градище, край прохода Вратцата през 2021 година. - Археологически открития и разкопки през 2021 г, под печат.

ДРУГИТЕ ЗА НАС

„Враца почете Ботев“, в-к „Северозапад днес“, 1, 7-10.01.2022 г.

„Във Враца се поклониха пред паметника на Ботев“, в-к „Конкурент“, 2, 7.01.2022 г.

„Врачанският музей кани на нова изложба“, в-к „Северозапад днес“, 4, 18-20.01.2022 г.

„Врачанският музей стартира зимните си четения“, в-к „Северозапад днес“, 10, 8-11.02.2022 г.

„Протест на музейни работници във Враца и Видин“, в-к „Северозапад днес“, 15, 25-28.02.2022 г.

„Красимир Богданов: Да възстановим първия паметник...“, в-к „Северозапад днес“, 20, 18-21.03.2022 г.

„Да възстановим първия паметник на Ботев“, в-к „Конкурент“, 22, 22.03.2022 г.

„Светилищен комплекс в Мездренско стана археологически обект“, в-к „Северозапад днес“, 21, 22-24.03.2022 г.

„Враца се подготвя за честване на Ботевите дни“, в-к „Северозапад днес“, 22, 25-28.03.2022 г.

„Обявиха частично бедствено положение. Ураган ни връхлетя със 160 км/ч“, 26, 5.04.2022 г.

„Статия за падналите от бурята смърчове, които скулпторът Милен Василев превърна в атрактивни праисторически скулптори от дърво“, в-к „Конкурент“, 34, 13.05.2022 г.

„Скулпторът Милен Василев пак разкраси Враца“, в-к „Северозапад днес“, 33, 13-16.05.2022 г.

„Зограф разкрасява храм“, в-к „Северозапад днес“, 35, 20-23.05.2022 г.

„Ивета Михайлова със самостоятелна изложба“, в-к „Северозапад днес“, 37, 27-30.05.2022 г.

„Наградиха победителите в Националната художествена изложба „Земята на Ботев“, в-к „Конкурент“, 39, 31.05.2022 г.

„Врачански творци с награди от „Земята на Ботев“, в-к „Северозапад днес“, 38, 31.05.-2.06.2022 г.

„Врачанският музей показва изложба за Ботев“, в-к „Северозапад днес“, 38, 31.05.-2.06.2022 г.

„С изложба и каталог почетоха голям художник“, в-к „Северозапад днес“, 58, 26-29.08.2022 г.

„Фестивал на древните култури правят край Враца“, в-к „Северозапад днес“, 61, 6-8.09.2022 г.

„Слънцето на Тодорка изгря за седми път над Оходен“, в-к „Конкурент“, 59, 9.09.2022 г.

„Изложба напомня за големия художник Владимир Ганецовски“, в-к „Северозапад днес“, 67, 30.09.-3.10.2022 г.

„Ослен фест – при извора 2022“, в-к „Мездра XXI век“, 18, 29.09-13.10.2022 г.

„110 години от началото на българската бойна авиация“, в-к „Северозапад днес“, 68, 4-6.10.2022 г.

„Бяла лястовица ще има във Враца“, в-к „Северозапад днес“, 70, 11-13.10.2022 г.

„Бяла лястовица „кацна“ във Враца“, в-к „Конкурент“, 68, 14.10.2022 г.

„Ученици от СУ „Васил Кънчов“ слушаха лекция за патрона си“, в-к „Конкурент“, 69, 18.10.2022 г.

„Валентина Панова представи Алманах „Под лъчите на слънцето – 9“, в-к „Конкурент“, 70, 21.10.2022 г.

„Ясни са победителите от „1000 причини да се гордеем, че сме българи“, в-к „Северозапад днес“, 76, 1-3.11.2022 г.

„Враца отбеляза Деня на народните будители“, в-к „Северозапад днес“, 77, 4-7.11.2022 г.

„Книга разказва за прочути владци“, в-к „Северозапад днес“, 78, 8-10.11.2022 г.

„Врачани се поклониха пред освободителите си“, в-к „Конкурент“, 76, 11.11.2022 г.

„Археолози ровят под бъдещият път между Мездра и Ботевград“, в-к „Конкурент“, 77, 15.11.2022 г.

„Представят книга за историята на Врачанската епархия“, в-к „Конкурент“, 77, 15.11.2022 г.

„Генерал-майор Николай Атанасов Кюркчиев (1886-1950 г.). В чест на 130 г. от създаване на 6-та пехотна Бдинска дивизия“, в-к „Конкурент“, 77, 15.11.2022 г.

„Интересни находки разкриват по трасето на бъдещия скоростен път“, в-к „Северозапад днес“, 80, 15-17.11.2022 г.

„Археологически проучвания“, в-к „Мездра XXI век“, 23, 24.11.2022 г.-8.12.2022 г.

„Наредиха изложба в памет на Рунтавия кмет на Враца“, в-к „Северозапад днес“, 85, 2-5.12.2022 г.

„Бинарен урок за Кънчов“, в-к „Конкурент“, 83, 6.12.2022 г.

„70 години от смъртта на голям политик и общественик“, в-к „Северозапад днес“, 90, 20-22.12.2022 г.

„Приключиха археологическите проучвания по трасето на пътя Мездра-Ботевград“, в-к „Мездра XXI век“, 24, 22.12.2022 г.-12.01.2023 г.